

Debreceni Egyetem
Bölcsészettudományi Kar
Magyar Nyelvtudományi Tanszék

XVI. századi énekek nyelvállapota a mai református énekeskönyvben

Témavezető: Dr. A. Molnár Ferenc

Készítette: Borzován Eszter

2007.

Tartalomjegyzék

Bevezetés	3
Források	4
A dicséreték vizsgálatának módszere, összevetése	5
Az egyes dicséreték összevetése	7
Összegzés	74
Felhasznált irodalom	75

Bevezetés

A XVI. századi Európa legjelentősebb eszménye a kései középkor erkölcsi válságából kiutat mutató nagy lelki-szellemi megújulás, a reformáció. A latin szó jelentése: újraalakítás, megjavítás.

A reformáció eszméi több hullámban érkeztek a XVI. századi Magyarországra. Kezdetben a lutheri eszmék terjedtek el a wittenbergi egyetemen megfordult magyar diákok közvetítésével. Gyors terjeszkedését elősegítette az a körülmény, hogy a központi államhatalom a mohácsi vészt megelőző években teljesen meg volt bénulva, így nem tudott fellépni a reformációt pártoló polgársággal és a hatalmas oligarchákkal szemben. Az első magyar reformátorok többnyire Melanchthon környezetében nevelkedtek Wittenbergben, s így érthetően a lutheri tanokat terjesztették (Dévai Bíró Mátyás, Szegedi Kis István, Ozorai Imre, Bornemisza Péter). Mások - mint például Sztárai Mihály - a ferences rendből léptek át a lutheri reformáció táborába. A harmincas években már Zwingli eszméinek hatása is megfigyelhető (Kálmáncsehi Sánta Márton), majd a következő évtizedben Kálvin és Bullinger tanításai szellemében folytatódik tovább a hitújítás (Mélius Juhász Péter, Huszár Gál).

A protestáns istentisztelet középpontjába a bibliai igék magyarázata, a biblikus gyülekezeti éneklés és imádság került. A reformáció ezért sürgette a nemzeti nyelvű bibliafordításokat. A fordítások száma a XVI. század elején növekszik meg, ám az első teljes bibliafordítást csak a század végén, 1590-ben készül el Károlyi Gáspár vezetésével, Vizsolyban. Az istentisztelet és a hitéleti gyakorlat átalakulása, a protestáns iskolák és nyomdák működése és a magyar nyelv szerepének megnövekedése teremti meg a XVI. század végére hazánkban azt a széles körű szellemi műveltséget, ami a protestantizmus későbbi erőszakos visszaszorításának ellenére a mai napig erőteljesen formálja nemzeti kultúránk arculatát.

Jelen szakdolgozat témája a XVI. századi énekköltészet nyelvállapotának vizsgálata a református énekeskönyben. A vizsgálat célja, hogy kiderítsük, mennyit változott az egyházi nyelv csaknem fél évszázad alatt. Az összevetésből kiderül, hogy bár az egyházi nyelv igen hagyománytisztelő, mégis szükséges volt bizonyos változtatásokra. Az egyházi nyelv kérdésében eltérő álláspontok vannak. Az egyik vélemény szerint nincs szükség a változtatásokra, nem szabad versszakokat sem kihagyni az eredeti költeményből. A másik álláspont szerint igenis szükségesek a változtatások, mivel egyes szavak jelentései elavultak, megváltoztak –a mai kor embere már nem érti azokat, vagy a teológiai mondanivaló nem áll már olyan közel az egyház tagjaihoz.

Szakdolgozatomban vizsgálom a szókincsbeli változtatásokat, alaktani -és mondattani különbségeket és a szövegmódosításokat. Ezen alkategóriák elkülönítésével világosan látszanak a

két szöveg közötti eltérések. Dolgozatomnak nem témája a helyesírási és hangtani különbségek bemutatása, ezért azokat csak összefoglalóan említem meg a dicséretetek összevetésénél.

Források:

Huszár Gál: A keresztyéni gyülekezetben való isteni dicséretetek, 1561

Faksimile kiadás, kiadja a Magyar Tudományos Akadémia Irodalomtudományi Intézete, 1983. A faksimile szövegét gondozta Varjas Béla

Huszár Gál Graduálja, 1574

A mai nyelvállapotot tükröző dicséretetek szövegének forrása az Énekeskönyv magyar reformátusok használatára. Budapest, 1999. Kálvin Kiadó (a továbbiakban RÉ).

Régi Magyar Költők Tára

A dicséretetek vizsgálatának módszere, összevetése:

Elöl áll az eredeti, 16. századi énekszerzők által írt versszak, utána a RÉ-ben használt első versszak, és így tovább. Az is előfordul, hogy a RÉ egy-két, esetleg több versszakot is kihagy az eredeti szövegből. A kihagyott versszakokat szaggatott vonallal jelzem. A dicséretetek után találhatóak a szókincsbeli, alaktani, mondattani és szövegtani eltérések vizsgálata. A címek kimaradnak a nyelvtörténeti vizsgálatból. A vizsgált eltéréseket a szövegen belül kurzívval jelzem. A kiemelt eltérések után zárójelben jelzem a versszak és verssor számát, ahol ezeket az eltéréseket megtalálhatjuk. Az eredeti versszak a)-val, a RÉ-ben található b)-vel van jelölve.

A szövegek részletes, főleg szótani és grammatikai összevetése előtt bemutatom a két szöveg közti fontosabb hangtani és helyesírási különbségeket, s mivel Sztárai és Szkhárosi a korra jellemző helyesírási gyakorlat szerint írt és a mai helyesírástól nem sokban, szinte alig tér el, ezért itt csak Huszár Gálra és Bornemisza Péterre szorítkozom.

Huszár nyelvhasználatát bizonyos fokú *ö*-zés jellemezte. A nyolc általam vizsgált dicséretben is találhatunk ezekre példát: *lelköt* (246/1), *hitöt* (246/1), *vöttem* (254/4).

Huszár nyelvére jellemző az *ü*-zés is, például: *hütökben* (372/2), *tü* (254/9).

Néhány szóban Huszárnál az *i* helyett *e* áll: *meg esmernüinc* (246/1), *tekents* (246/1).

A helyesírás problematikus voltát néhány példával mutatom be:

a.) magánhangzók jelölése- ékezetek:

Huszár Gál és Bornemisza nem mindig jelöli a hosszú magánhangzókat, mindemellett eléggé következetesek. Kétféle *e*-t használ (*e*, *è*), de szórványosan az *ę* is megjelenik. Az *í*-t Huszár általában a mai helyesírás szerint használja (*tanîtd; 372/4*), míg Bornemisza csak egy esetben jelöli (*ízeles; 399*).

Az *és* kötőszóra Huszár nem tesz ékezetet.

Bornemisznál előfordul, hogy az *a* hangot *á*-val jelöli.

b.) mássalhangzók jelölése:

- Bornemisznál két esetben fordul elő, hogy a nazálisokat így jelöli: *Nē* (399), *Iftē* (399).

- a szóvégi *k*-t *c*-vel jelölik : *öröc* (246/2), (198/1).

- A *j* jelölése talán a legérdekesebb. Mindketten *i*-vel jelöli a leggyakrabban- *könyörögiüinc* (372/1), *konyorogietec* (198/2), *bátorítóia* (372/2)-, de előfordul *y*-nal: *akaratyat* (372/1), *faytalan* (372/4), *éyiel* (203/3), egyetlen esetben *j*-vel: *iöijetec* (254/11).

A felszólító mód -*j* jele általában *ly*-vel íródik: *nevellyed* (246/2), *tanullyunc*.

- A *cs* hangot Huszár előbb *ch*-val, később *cz*-vel jelöli, de előfordul a *ts*-sel való jelölés is (*böltseégneç; 432/1*). Bornemisza azonban csak *cz*-t használ.

c.) egybeírás- különírás:

- igekötős igék: az igekötő általában külön van írva az igétől, de Huszárnál előfordul a kötőjeles jelölés is: *vilagosits- meg* (372/3), *el- veszti* (254/17).

- névmások: a 204. dicséretben Huszár a vonatkozó névmásokat különírja: *a kic, az kic*. Az *az kic* alak Bornemisznánál is előfordul (399/8), ezen kívül az „ahová”-t *az houa* alakban írja le.

A leggyakoribb alaktani különbségek a kor gyakorlatának megfelelően a hová? kérdésre válaszoló *-ba, -be* rag használata a hol? kérdésre is: *egyetembe* (372/7 , 260/11). A *-val, -vel* rag pedig néhány esetben nem hasonul: *Istenvel* (242/9). Megfigyelhető még, hogy Huszár igen gyakran elhagyja a felszólító módú, tárgyas ragozású igék végéről az E/2- jű *-d* igei személyragot: *tekents* (246/1), *ronts* (476/6), *enyhíts* (472/11).

Az egyes dicséreték összevetése

Huszár Gál munkássága

(1512-1575)

Jelentős énekszerző és nyomdász; a lutheri reformáció elkötelezett híve, aki eszméinek hirdetésére a könyvsajtót nagy lendülettel vette igénybe. Krakkóban tanult. Oláh Miklós esztergomi érsek üldözése elől menekülve Magyaróváron evangélikus lelkészi állást vállal és nyomdát alapít. Itt kezdi el A keresztyényi gyülekezetben való isteni dicséreték nyomtatását, amit Kassán folytat, majd Debrecenben fejez be, 1561-ben. Ez az énekeskönyv szolgált alapjául a későbbi evangélikus és református énekeskönyveknek. Ennek az énekeskönyvnek az érdekessége, hogy csak 1975-ben találták meg Stuttgartban; előtte csak Újfalvi Imre 1602-ben Debrecenben megjelent énekeskönyvének előszavából feltételezték, hogy Huszár Gál is bocsátott ki isteni dicséretet és psalmusokat.

Saját művei mellett Sztárai Mihály, Mélius Juhász Péter, Bornemisza Péter munkáit adta ki.

1675-ben pestis áldozata lett.

Huszár Gál nyolc dicséretét vizsgálva elmondható, hogy a hangtant és a helyesírást leszámítva nem sokat változtattak rajta. A legtöbb eltérés a két szöveg között a szókincsben érhető tetten, ahol hatvannégy esetben változtattak az eredeti szöveghez képest. Alaktani változtatásra húsz esetben került sor, szövegmódosításra tizenöt esetben. Mondattani különbségek hét esetben figyelhetők meg.

A SZENT LELEKERT VALO KÖNYÖRGESEC

1.a) Agy Ur Isten szent Lelköt,
 szent Igedben éppíts meg minket,
 adgyad meg esmernünc természetünket,
 tekents meg szükségünket *es mi* könyörgesünket,
 adgy igaz hitöt.

1.b) Adj Úr Isten, *nekünk* Szentleket,
 Szent igédben építs meg minket,
 Adjad megismernünk természetünket,
 Tekintsd meg szükségünket, könyörgésünket:
 Adj igaz hitet.

2.a) Te vagy Atyanc öröc Isten,
 kiben semmi kétsegünc ninchen,
 nevellyed hitünket te szent igedben,
 szent Fiadnac Christus *Iesusnac* esmeretében,
idvöztöñkben.

2.b) Te vagy, Atyánk, örök *Úr* Isten,
 Kiben semmi kétségünk nincsen;
 Neveljed hitünket te szent igédben,
 Szent Fiadnak, *Krisztusnak* ismeretében,
Idvességünkben.

3.a) Te vagy Christus idvöztöñc,
 Szent Atyadnal bekeseg szerzőnc,
te vagy mi életünc lakozzal *mi velünc*
 hogy minden dolgunkban *chac* teged *mi dicherhessünc*,
teged valhassunc.

3.b) Te vagy, Krisztus, *mi* Idvezítőnk,
Szent Atyádnál békesség-szerzőnk;
Mi életünk vagy te: lakozzál bennünk,
Hogy minden *mi* dolgunkban téged *dicsérjünk*
És dicsőítsünk.

4.a) *Vigasztalo szent Lelec,*
bátorítsad a mi szívünket,
vigasztaly meg minket es igazgass minket,
hogy halvan meg érthessüc *nyilván a szent Igeket,*
idvössegünket.

4.b) *Ó Szentlélek, kérünk tégedet:*
Bátorítsad a mi szívünket:
Vigasztalj meg minket s igazgass minket,
Hogy hallván megérthessük *te szent igédet,*
Idvességünket.

Szókincsbeli változtatás:

Szóelhagyás:

tekents meg szükségünket *es mi* könyörgésünket :

Tekintsd meg szükségünket, könyörgésünket (1/4)

szent Fiadnac Christus *Iesusnac* esmeretében :

Szent Fiadnak, Krisztusnak ismeretében, (2/4)

chac téged *mi* dicherhessünc : dolgunkban téged dicsérjünk (3/4)

Szóbetoldás:

Agy Ur Isten szent Lelköt : Adj Úr Isten, *nékünk* Szentleket (1/1)

Te vagy Atyanc öröc Isten, : Te vagy, Atyánk, örök *Úr* Isten, (2/1)

Te vagy Christus idvözítőnc : Te vagy, Krisztus, *mi* Idvezítőnk (3/1)

hogy minden dolgunkban : Hogy minden *mi* dolgunkban (3/4)

Szócsere:

idvözítőnkben : *Idvességünkben* (2/5)

hogy halvan meg érthessük *nyilván a* szent Igeket : Hogy hallván megérthessük *te* szent igédet
(4/4)

lakozzal *mivelünc* : lakozzál *benniünk* (3/3)

Alaktani különbségek:

Igeket : *igédet* (4/4) A többes számú főnév helyett egy egyes számban álló, -d személyraggal ellátott főnév áll.

Mondattan:

dicherhessünc : *dicsérjünk* (3/4) Ebben az esetben a ható ige helyett cselekvő igét találunk.

Szórendi változtatás:

te vagy mi életünc : *Mi életünk vagy te* (3/3)

Szövegmódosítás:

teged valhassunc : *És dicsőítsünk* (3/5)

Vigasztalo szent Lelec : *Ó Szentlélek, kérünk tégedet*: (4/1)

372.

PRECATIO AD DEUM

Spiritum sanctum ante sacram Contionem

1.a) Könyörögiünc az Istenec szent Lelkenec,
boczassa ki magas mennyből *az ő* világát,
vege el mi szivünknek minden homalyát,
 hogy érthessük Istenünknek
 mindenben akaratyat.

1.b) Könyörögjünk az Istennek Szentlelkének,
Bocsássa ki magas mennyből *fénylő* világát,
Végye el mi szivünknek minden homalyát,
 Hogy érthessük Istenünknek
 Mindenben akaratját.

2.a) O Szent Lelec árváknac kegyelmes attya,
szegény gyarło bünösökneć batorítóia,
hütökben *el estekneć* erős gyamola,
es az ő gyöngge hütökneć
czac te vagy táplaloia.

2.b) Ó Szentlélek, árváknac kegyelmes Atyja,
Szegény gyarló bünösökneć batorítója,
Hitükben *tántorgóknac* erős gyámola,
És az ő gyenge hitükneć
Csak te vagy táplálója.

3.a) Te vagy *az* mi lölkünkneć edes vendege,
az mi szomorú szívünkneć igaz öröme,
lelki haboruinknac czöndeszítőie,
az öröc életneć bennünc
czac te vagy el kezdőie.

3.b) Te vagy *a* mi lelkünkneć édes vendege,
A mi szomorú szívünkneć igaz öröme,
Lelki háborúinknac csendesítője:
Az örök életneć bennünk
Csak te vagy elkezdője.

4.a) Te tanítad regenten *az* profetákat,
igazgattad ő nielveket es irasokat,
te tötted bölczé a szent apostolokat,
hogy meg terítséc te hozdad
mind e szeles vilagot.

4.b) Te tanítad régenten *a* prófétákat,
Igazgatád ő nyelvüket és írásukat,
Te tetted bölccsé a szent apostolokat,

Hogy megtérítsék tehozzád
Mind e széles világot.

5.a) Ved el a mi szívünknek hitetlenségét,
vilagoszits meg elmenknek nagy setetseget,
ronts el *az* gyűlölségnek kegyetlenséget,
enged *az* te szent hütödnek
mindenöt egyeséget.

5.b) Vedd el a mi szívünknek hitetlenségét,
Világosítsd meg elménknek nagy setétségét,
Rontsd el *a* gyűlölségnek kegyetlenségét,
Engedd *a* te szent hitednek
Mindenütt egyességét!

6.a) Válasz minket magadnac élő templomul,
vegyed mikönyörgesünket szent aldozatul,
ved ki *mind ez* vilagot *az* karhozatbol,
engegy igaz hütben valo
ki mulast *ez* vilagbol.

6.b) Válassz minket magadnak élő templomul,
Végyed mi könyörgésünket szent áldozatul:
Vedd ki *már e* világot *a* kárhozatból,
Engedj igaz hitben való
Kimúlást *e* világból.

7.a) Diczertessel felseges atya Ur Isten,
legyen áldot *az* te neved fiu Ur Isten,
ezeckel egyetembe szent Lélec Isten,
maradgyon *az* te áldásod
a te bünös népeden.

7.b) Dícsértessél, felséges Atya Úr Isten,
Légyen áldott *a* te neved Fiú Úr Isten,

Ezekkel egyetemben, Szentlélek Isten:

Maradjon *a* te áldásod

A te bűnös népeden.

Szókinszbeli változtatás:

Szóalakváltozat:

az : *a* (3/1)

ez : *e* (6/3)

Szócsere:

az *ö* világát : *fénylő* világát (1/2)

hűtőkben *el esteknec* erős gyámola: Hitükben *tántorgóknak* erős gyámola (2/3)

mind: *már*-határozórag-csere (6/3)

Alaktani különbségek:

igazgattad : *Igazgatád*- a befejezett múltú igealak helyett az énekeskönyv elbeszélő múlt időt használ. (4/2)

242.

Az te deum laudamus Summa szerént

1.a) Teged Ur Isten mi Keresztyéne^c díczerünc es áldunc,
Atya es fiu szent Leleknec vallunc.

1.b) Téged Úr Isten, mi keresztyének dicsérünk és áldunk,
És Atya, Fiú, szentléleknek vallunk.

2.a) Neked *az tiszta es nagy hatalmu* Angyaloc szolgálnac,
szüntelen *valo* fel szoval kialtanac.

2.b) Néked *a tiszta, ártatlan és szent* Angyalok szolgálnak,
Szüntelen *hangos* felszóval kiáltanak:

3.a) Szent szent szent Isten te seregeknek vagy Ura Istene,
tellyes a menny föld nagy diczösegeddel.

3.b) Szent, szent, szent Isten, te seregeknek Vagy Ura, Istene!
Teljes a menny s föld nagy dicsőségeddel!

4.a) Apostoloknak es Prophetaknak diczö szent serege,
Martyromoknak diczernek seregi.

4.b) ---

5.a) Teged *ez földön Keresztyeneknek szent Gyülekezeti,*
Atya Ur Isten mindenkoron diczer.

5.b) Téged *a földön a keresztyének Szent gyülekezetje,*
Szent Atya Isten, mindenkoron dícsér.

6.a) Es *tiszteletes* te szent fiadot az Ur Iesus Christust,
es vigasztalo szent Lelec Ur Istent.

6.b) És *imádandó* te szent fiadat, Az Úr Jézus Krisztust,
És vigasztaló Szentlélek Úr Istent.

7.a) Te Diczösegnec Ur Iesus Christus vagy örök kirallya,
Atya Istennek egyetlen egy fia.

7.b) ---

8.a) Otalmazzad meg veszedelemtől *az* te nepeidet,
Otalmazz büntől *mindenkoron* minket.

8.b) Oltalmazd meg veszedelemtől A te népeidet:

Oltalmaz bűntől *s lelki kártól* minket.

9.a) Diczerünc téged mennyei Atyanc *az* te szent fiaddal,
es mind öröcke szent Lelec Istennel.

9.b) Dícsérünk téged, mennyei atyánk, A te szent fiaddal
És mind örökké Szentlélek Istennel.

Szókinszbeli változtatás:

Szóalakváltozat:

az : *a* (2/1)

Szócsere:

tiszta es nagy hatalmu : *tiszta, ártatlan és szent* (2/1)

valo : *hangos* (2/2)

Atya Ur Isten : *Szent Atya Isten* (5/2)

tiszteletes : *imádandó* (6/1)

mindenkoron : *lelki kártól* (8/2)

Szóbetoldás:

tellyes a menny föld nagy diczösegeddel : *Teljes a menny s föld nagy dicsőségeddel!* (3/2)

Keresztyeneknec : *a keresztyének* (5/1)

Alaktani különbségek:

ez : *a*- a mutató névmás helyére határozott névelő került. (5/1)

Gyülekezeti : *gyülekezetje*- a többes számú főnevet egyes számú főnévvel helyettesítették. (5/1)

Keresztyéneknec : *keresztyének*- a birtokos jelző - *nak/nek* ragja elmarad. (5/1)

Mondattan:

Szórendi változtatás:

Atya es fiu : *És Atya, Fiú* (1/2)

A Katekismus utan valo Isteni diczeret, kit a Gyermekec enekelne

1.a) Mi kegyes Atyanc böltseségne Ura,
 es mindeneikne nagy bölts tanítóia,
 akinec nem vagy te igazgatoia,
 nints oktatoia.

1.b) Mi kegyes Atyánk, bölcsességne Ura,
 És mindenekne nagy bölcs tanítója:
 Akinek nem vagy te igazgatója:
 Nincs oktatója.

2.a) Mi te fiaid tudatlansagunkban,
 gyermeksegünkben es iffiusagunkban,
 neked könyörgünc mi *tanusaginkban*,
imadsaginkban.

2.b) Mi, te fiaid, tudatlanságunkban,
 Gyermekségünkben és ifjúságunkban,
 Néked könyörgünk mi *tanulásunkban*,
Imádságunkban.

3.a) Vilagosits- meg *goromba* elmenket,
tanusaginkban te vezérly bennünket,
 az tudományra geriezd fel szüüünket
 es mi lelkünket.

3.b) Világosítsd meg *tudatlan* elménket,
Tanulásunkban vezérelj bennünket,
 A tudományra gerjeszd fel szívünket
 És mi lelkünket.

4.a) Őriz meg minket *fajtalan* erköltstől,
Minden naponként fertelmes beszéd-től,
Istentől utalt gonosz reszegségtől
ektelenségtől.

5.b) Adj jó tanító mestereket nekünk,
Adj bölcsességet *általuk minékünk*,
Adj jó erkölccsel, értelemmel élnünk,
Mi jó Istenünk!

5.a) Adgy io tanító Mestereket nekünc,
adgy böltssesseget *ö altaloc nekiünc*,
adgy io erköltsöt értelmet minekünc
mi io Istenünc.

4.b) Őrizz meg minket *gonosz* erkölcsöktől,
Minden naponként fertelmes beszéd-től,
Szent színed előtt utált reszegségtől,
Éktelenségtől.

6.a) Hogy iövendöre mi fel nevedkévén,
teged diczeriünc mindenkor tisztelvén,
fel magasztallyunc nagy iamborul élvén,
neked engedvén.

6.b) Hogy jövendöre mi felnevelkedvén,
Téged dícsérjünk mindenkor tisztelvén,
Felmagasztaljunk, nagy jámborul élvén,
Néked engedvén.

7.a) Hogy szolgálhassunc te szent egyházadnac,
es használhassunc fele barátinknac,
de kivaltképpen *atyanknac Anyanknac*
edes hazánknac.

7.b) Hogy szolgálhassunk te szent egyháznak,
És használhassunk felebarátinknak,
De kiváltképen atyánknak s anyánknak,
Édes hazánknak.

8.a) Annac utána az mi házainkat,
tudgyuc birnia mijs mimagunkat,
tudgyuc nevelni az mi magzatinkat
es szolgainkat.

8.b) ---

9.a) Hogy holtunc után *az* nagy Iskolaban,
szent Haromsagnac ő tanításában,
az Agyaloknac szép *társaságaban*,
tanullyunc iobban.

9.b) Hogy holtunk után *a* nagy iskolában,
Szentháromságnak ő tanításában,
Az angyaloknak szép *társaságokban*
Tanuljunk jobban.

10.a) Diczőség neked kegyes Atya Isten,
es uralkodo áldott fiu Isten,
te vigasztalo szent Lelec Ur Isten
áldgy meg hitünkben.

10.b) Dicsőség néked, kegyes Atya Isten,
És uralkodó áldott fiú Isten!
Te, vigasztaló szentlélek Úr Isten!
Áldj meg hitünkben!

Szókincsbeli változtatás:

Szócsere:

tanusaginkban : *Tanulásunkban* (2/3), (3/2)

goromba : *tudatlan* (3/1)

faytalan : *gonosz* (4/1)

Szóelhagyás:

ö *altaloc nekiinc* : *általuk minékünk* (5/2)

tanusaginkban te *vezerlly bennünket* : *Tanulásunkban vezérelj bennünket* (3/2)

Szóbetoldás:

atyanknac Anyanknac : *atyánknak s anyánknak* (7/3)

Alaktan:

imadsaginkban : *Imádságunkban*- a többes számú főnév helyére egyes számú főnév került. (2/4)

társaságaban : *társaságokban*- az E/3. személyű főnév helyén T/3. személyű főnév áll. (9/4)

Szövegmodosítás:

Istentől utalt gonosz reszegsegtől : *Szent színed előtt utált részegségtől* (4/3)

204.

az nyoltz boldogsagrol

1.a) Követi vala népnek sokasága
Christusnac czudait,
Mert sok kórokat ö meg gyógyít vala.

1.b) ---

2.a) Mikoron azért Urunc az népnek
soksagát meg látá,
ottan fel mene az tabor hegyére.

2.b) ---

3.a) Es ő le ülén az Apostoloc
menenec hozzáia,
tanítván őket imezt mondgya vala.

3.b) ---

4.a) Boldogoc a kic lelki szegenyec
szüből könyörögnc,
mert *az* mennyország adatic *azoknac*.

4.b) Boldogok, akik lelki szegények,
Szívből könyörögnek,
Mert *a* mennyország adatik *nékiek*.

5.a) Boldogoc *az kic kegyes emberec*
es nem haborognac,
Mert *öc ez* földön örökseget birnac.

6.b) Boldogok, akik sírván bánkódnak,
És károkat vallnak,
Mert *Istentől ők* megvigasztaltatnak

6.a) Boldogoc a kic sírván bankodnac,
es károkat valnac,
mert *öc Istentől* meg vigasztaltatnac.

5.b) Boldogok *azok, akik szelídek,*
És nem háborognak,
Mert *ők e* földön örökséget bírnak.

7.a) Boldogoc a kic az igazságot
ehezic *szomiuhozzác,*
mert *öc Istentől* meg elégítetnec.

7.b) Boldogok, akik az igazságot
Éheznek, *szomjazzák*,
Mert *Istentől* *ők* megelégtetnek.

8.a) Boldogok azok, kik irgalmasságot
másokon könyörülnek,
irgalmasságot mert Istentől nyernek.

8.b) Boldogok azok, kik irgalmasok,
Másokon könyörülnek,
Irgalmasságot mert Istentől nyernek.

9.a) Boldogok azok, kik tiszta szívűek
hitből megtisztultak,
mert megismerve az Istent *ők látják*.

9.b) Boldogok, akik tiszta szívűek,
Hitből megtisztultak,
Mert megismerve az Istent *megejtik*.

10.a) Boldogok azok, kik békeszerzők,
mert *ők* hívattatnak,
az igaz hitben Isten fiainak.

10.b) Boldogok, akik békeszerzők,
Mert *ők* hívattatnak
Az igaz hitben Isten fiainak.

11.a) Boldogok azok, kik az igazságért
üldözést szenvednek,
mert *az* mennyország adatik ezeknek.

11.b) Boldogok, akik az igazságért
Üldözést szenvednek,
Mert *a* mennyország adatik ezeknek.

12.a) Boldogoc lesztec mikor Christusert
emberec gyűlölnec,
meg szidalmaznac, közölöc ki üznec.

12.b) Boldogok lesztek, mikor Krisztusért
Emberek gyűlölnek,
Megszidalmaznak s gonoszul üldöznek.

13.a) *Ackoron azért örvendeztetec*
es tii vigadgyatoc,
mert mennyben *vagyon néktec* iutalmatoc.

13.b) *Akkor azért hát örvendezzetek*
És vígadozzatok,
Mert mennyben *lészen ti nagy* jutalmatok.

14.a) Szent Matthe irta ez néhány igét
Christusnak általa,
Az ő könyvenec ötödíc reszeben.

14.b) ---

Szókincsbeli változtatás:

Szóalakváltozat:

a : *az* (4/3)

e : *ez* (5/3)

szüüböl : *Szívből* (4/2)

szomiuhozzác : *szomjazzák* (7/2)

Ackoron : *Akkor* (13/1)

Szócsere:

azoknac : *nékiek* (4/3)

öc lattyác : *meglátják* (9/3)

Szóelhagyás:

es *tü* vigadgyatoc: És vígadozzatok (13/2)

Alaktani különbségek:

vigadgyatoc : *vígadozzatok*- az igét egy gyakorító képzős igével helyettesítették (13/2)

Mondattan:

Szórendi változtatás:

öc Istentöl : *Istentöl ők* (6/3)

Szövegmodosítás:

vagyon néktec iutalmatoc : *léssen ti nagy jutalmatok* (13/3)

Boldogoc az kic kegyes emberek : *Boldogok azok, akik szelídek* (5/1)

meg szidalmaznac, közölöc ki üz nec : *Megszidalmaznak s gonoszul üldöznek* (12/3)

260.

XXIII. Psalmus

1.a) Szent David Propheta enekle könyvének huszon harmad reszeben,
bizván az Istenec az ö rea valo nagy gond viselésében,
es hálákat adván ö szent felsegenec mind egész életében,
igyen diczekedic lelkeben *mindenkor keresztyenec* képében.

1.b) Szent Dávid próféta éneklő könyvének huszonharmad részében,
Bízáván az Istennek az ő reá való nagy gondviselésében,
És hálákat adván ő szent felségének mind egész életében,
Igyen dicsekedik lelkében *minden hív keresztyének* képében.

2.a) Tudom hogy *pásztorom vezerek* ennekem az en Uram Istenem,
kinec gondgya vagyon testemre lelkemre, mert ö teremttött engem,
es ő iuha vgyoc ő hozzá halgatoc, mert ö meg váltott engem,
azert benne bizom, tudom *elesnelkül* hogy en nem szükölködöm.

2.b) Tudom, hogy *pásztorom s vezérem* énnékem az én Uram Istenem,
Kinek gondja vagyon testemre, lelkemre, mert ő teremtett engem,
Én ő juha vagyok, ő hozzá hallgatok, mert ő megváltott engem;
Azért benne bízom, tudom, *élet nélkül* hogy én nem szűkölködöm.

3.a) Az ő *mezein*ec szép szíros *füvein* szepen legeltet engem,
szent ígeretinec edes beszedevel mikor vigasztal engem,
Anyá szentegyházban es az ő aklában szepen *meg nyugot* engem,
lopótól farkastól hamis tanítótól ott meg othalmaz engem.

3.b) Az ő *mezejének* szép zsíros *füvével* szépen legeltet engem,
Szent ígeretinek edes beszédével mikor vigasztal engem;
Anyaszentegyházban és az ő aklában szépen *megnyugtat* engem,
Lopótól, farkastól, hamis tanítótól ott megoltalmaz engem.

4.a) Reggel hogy ki viszen en előttem megyen igaz tudományával,
minden napon *ketszer engemet meg itat* ő lelki italával,
lelki folyo viznec es élő kut főnec *szep tiszta folyásával*,
Evangeliumnac Anyá szentegyházban ő predikallasával.

4.b) Reggel, hogy kiviszen, én előttem mégyen igaz tudományával,
Minden napon *kétszer megitat engemet* ő lelki italával,
Lelki folyóvíznek és élő kútfőnek *ő gyenge folyásával*,
Evangéliumnak anyaszentegyházban ő prédikálásával.

5.a) Azzal en lelkemet ugyan meg uyíttya es uyonna meg áldgya,
mennyorszagnac utát es az igaz hütet ennekem meg mutattya,
az ő szent fiában szomorú lelkemet czac egyedöl biztattya,
méltatlansagomban az ő *szent neveiert* irgalmassagát nyuyttya.

5.b) Azzal én lelkemet ugyan megújítja és újonnan megáldja,
Mennyországnak utát és az igaz hitet énnékem megmutatja;
Az ő szent Fiában szomorú lelkemet csak egyedül biztatja,
Méltatlanságomban az ő *szent Fiáért* irgalmasságát nyújtja.

6.a) Ily nagy remenséggel es bizodalomval azert te benned bizom,
en Uram Istenem testemet lelkeket en teneked aianlom.
Ha szinte *az* halal völgye árnyekaban az en feiemet látom,
Mert te vagy en velem szabadulasomot azert te toled várom.

6.b) Ily nagy reménységgel és bizodalommal azért te benned bízom,
Én Uram, Istenem, testemet, lelkeket én teneked ajánlom;
Ha szintén *a* halál völgye árnyékában az én fejemet látom:
Mert te vagy én vélem, szabadulásomat azért tetőled várom.

7.a) Meg vigasztal engem te pasztori vessződ es te pasztori bodot,
a soc nyomorusag mellyel hiveidet meg suitod sanyargatod,
mellyel *te kezdedhez* olly nagy szépen őket *meg szoktatod, tanítod*
hogy el ne vesszenec sőt veled legyenec mind öröcké meg tartod.

7.b) Megvigasztalt engem te pásztori vessződ és te pásztori botod,
A sok nyomorúság, mellyel híveidet megsújtod, sanyargatod;
Mellyel *beszédedhez* oly nagy szépen őket *szoktatod és tanítod*,
Hogy el ne vesszenek, sőt veled legyenek, mindörökké megtartod.

8.a) *Im* nagy készülettel *ellensegem* előtt asztalt szerzesz ennekem,
az te szent fiadnac egy áldozattyával táplárod az en lelkem,
meg vigasztalsz engem meg adod bewségvel en ételem italom,
en ellensegimnec nagy *bosszusagra* meg tartod az en lelkem.

8.b) *Ily nagy* készülettel *ellenségim* előtt asztalt szerzesz énnékem,
A te szent fiadnak egy áldozatjával táplárod az én lelkem;
Megvigasztalsz engem s mindenkor megáldod bőséggel én életem,
Én ellenségimnek nagy *bosszúságukra* megtartod az én lelkem.

9.a) Halando testemnec *ő gyarlosagtol meg szabadítál engem*,
ez világ sem árthat *semmi alnoksaggal bosszusagval ennekem*,
mert en te általad fő ellensegemet az ördögöt meg győztem,
az en életemet czac te benned bizvan *mikoron véghez viszem*.

9.b) Halandó testemnek *ő gyarlóságától megszabadítasz engem,*
E világ sem árthat sem álnokságával, sem bosszújával nékem,
Mert én te általad fő ellenségemet, az ördögöt meggyőztem,
Az én életemet csak te benned, *bízában, mindenkor helyezettetem.*

10.a) Az te io voltodból kegyelmességedből mind ezeket én várom,
Mert ezekre való nagy méltóságomat *en bennem* nem találom,
azert minden napon az *en életemben csak te benned én bizom,*
es tudom bizonynal hogy *soha te benned* én meg nem csalatkozom.

10.b) A te jóvoltodból, kegyelmességedből mindezeket én várom,
Mert ezekre való nagy méltóságomat *magamban* nem találom,
Azért minden napon az *én életemet én csak tereád bizom,*
És tudom bizonynal, hogy *tebenned soha* én meg nem csalatkozom.

11.a) Lesszec mind örökké az én Istenemnek es Uramnac házában,
az én Christusomnac pasztorsaga alatt az anya szentegyhazban,
az ő iuhainac igaz hiveinec *az ő társasagaban,*
kikkel egyetembe örökké vigadoc az öröc boldogsagban.

11.b) Lészek mindörökké az én Istenemnek és Uramnak házában,
Az én Krisztusomnak pásztorsága alatt az anyaszentegyházban,
Az ő juhainak, igaz híveinek *kívánt társaságában,*
Kikkel egyetemben örökké vígadok az örök boldogságban.

Szókincsbeli változtatás:

Szóalakváltozat:

ez : e (9/2)

Szócsere:

es ő iuha : Én ő juha (2/3)

szep tiszta folyasaval : ő gyenge folyásával (4/3)

ő szent *neveiért* : *ő* szent *Fiáért* (5/4)

mellyel te kezdedhez : *Mellyel beszédedhez* (7/3)

meg szoktatod, tanítod : *szoktatod és tanítod* (7/3)

Im : *Ily* (8/1)

Semmi : *sem* (9/2)

en bennem : *magamban* (10/2)

az ő társaságában : *kívánt társaságában* (11/3)

Szóbetoldás:

pásztorom vezérem : *pásztorom s vezérem* (2/1)

Alaktani különbségek:

füvein : *füvével*- a többes számú birtokos főnév helyett egyes szám áll; az –n helyhatározó rag helyett pedig egy eszközhatározó rag, a –vel szerepel. (3/1)

meg nyugot : *megnyugtat* (3/3)

ellensegem : *ellenségim*- az egyes számú birtokos főnév helyett többes számú birtokos főnév áll. (8/1)

gyarlosagtol : *gyarlóságától*- a főnévbe E/3. személyű birtokos személyrag került be. (9/1)

meg szabadítál : *megszabadítasz*- mindkét ige alanyi ragozású, csak a személyrag változott. (9/1)

Mondattan:

Szórendi változtatás:

kétszer engemet meg itat : *kétszer megitat engemet* (4/2)

soha te benned : *tebenned soha* (10/4)

Szövegmódosítás:

mindenkor keresztyenec képében : *minden hív keresztyének képében* (1/4)

meg vigasztalsz engem meg adod bűvéséggel én ételem italom : *Megvigasztalsz engem s mindenkor megáldod bűvéséggel én ételem* (8/3)

mikoron véghez viszem : *mindenkor helyheztetem* (9/4)

semmi alnoksággal bosszusággal ennekem : *sem alnokságával, sem bosszújával nékem* (9/2)

én életemben csak te benned én bizom : *én életemet én csak te benned bizom* (10/3)

XXXIII. Psalmus benedicam Dominum in omni tempore est.

1.a) Mindenkoron áldom az en Uramot,
kitől várom en minden otalmamot,
benne vettem minden bizodalmamot,
mindentkoron diczerem mint Uramot.

1.b) Mindenkoron áldom az én Uramat,
Kitől várom én minden oltalmamat.
Benne vetem minden bizodalmamat,
Mindentkoron dícsérem, mint Uramat.

2.a) Igen vigad es *örvend az en lelkem,*
az Istennec segedelmét hogy kérem,
nyomorultác meg hallyác azt örvendem,
vigadgyanac Istenben arra intem.

2.b) Igen vígad és *örvendez én lelkem,*
Az Istennek segedelmét hogy kérem,
Nyomorultak meghallják, azt örvendem,
Vígadjanak Istenben, arra intem.

3.a) Czac egyedöl ötet magasztallyátoc,
mint en tölem láttyatoc es hallyátoc,
velem öszve neki hálát adgyatok,
egyetembe mind az ö nevet aldgyoc.

3.b) ---

4.a) Ha valami nyavalyaba en estem,
az Ur Istent kialtván meg kerestem,

feleletet azontol tőle vöttem,
es mindenből meg szabadult en feiem.

4.b) ---

5.a) Az Istenhez azért fel tekentsenec,
nyomorultac ö hozzá szessenec,
nyilván hidgyéc hogy meg nem szegyenülne,
czac en rolam ezre peldat vegyenec.

5.b) ---

6.a) En mikoron Istenhez kialtottam,
az Istentől ottan meg halgattattam,
ö általa hamar meg szabadultam
haborusagimban *en meg tartattam.*

6.b) Én mikoron Istenhez kiáltottam,
Kegyelmesen tőle meghallgattattam,
Ő általa hamar megszabadultam,
Háborúságaimban is megtartattam.

7.a) Lam Istenec Angyala mind tabort iár,
Isten félö emberek körül ö iár,
az Istentől azért kki oltalmat vár
utaiban mindenütt *ö nagy iol iár.*

7.b) Lám Istennek angyala mind tábort jár,
Az istenfélő emberek körül jár.
Az Istentől azért ki oltalmat vár,
Útaiban mindenütt *az nagy jól jár.*

8.a) Segítsegül azért Istent hijatoc,
ö io voltát kostollyátoc lássátoc,

igen nagy io azt bizonynal tudgyátoc,
benne bizo emberec mind boldogoc.

8.b) Segítségül azért Istent hívjátok,
Ő jóvoltát kóstoljátok, lássátok!
Igen nagy-jó, azt bizonynal tudjátok:
Benne bízó emberek mind boldogok.

9.a) Töle azért mindenkoron fügietec,
az kic szentec vagytoc ötet féllyetéc,
szükségtekben tü meg nem szükölködtöc,
az Istenec iovavál bévelkedtec.

9.b) ---

10.a) A gazdagoc nagyon szükölködtenec,
hitlensegben nagyon meg eheztenec,
De kic hütből az Istentől féltenec,
minden ioval azoc bevelkedtenec.

10.b) ---

11.a) Ream kérlec en fiaim nézzetec,
es en hozzám tü minnyaian iöijetec,
szomot halván hozzám fügylmezzetec,
az Istenec felelmét mondom nektec.

11.b) ---

12.a) Iöy elömbe a ki olly ember volnál,
hogy éltedben te iol élni akarnál,
io napokot földön látni kevannál,
mennyorszagban es lakozni akarnál.

12.b) ---

13.a) Nagyon kérlec leg előszer tegedet,
meg tartosztasd gonosztol te nyelvedet,
czalardsagtol otalmazd aiakidat,
meg ne czallyad te fele-baratodat.

13.b) ---

14.a) Valamiglen élsz ez árnyéc világban,
szant szandéckal ne élyl a gonossagban,
söt életed foglallyad minden ioban,
hogy lakozzál Istenec otalmában.

14.b) Valamíglen élsz ez árnyék világban,
Szántszándékkal ne élj a gonoszságban,
Söt életed foglaljad minden jóban,
Hogy lakozzál Istennek oltalmában.

15.a) Soc *io között* bekeséget szeressed,
es életedben mindenkor azt keressed,
ez vilagnac bekeségét ne nezzed,
mert iol tudod ördögvel vagyon ügyed.

15.b) Sok *jók közt* a békességet szeressed,
És éltedben mindenkor azt keressed;
E világnac békességét ne nézzed,
Az ördöggel ne légyen közösséged.

16.a) *Felseges Ur Isten* szemei vadnac,
igazakon *a kic ő benne biznac,*
es valakic töle otalmat várnac,
kérésekben töle meg halgattatnac.

16.b) *A felséges Isten* szemei vannak,
Igazakon, *kik csak őbenne bíznak;*

*Mindazok, kik tőle oltalmat várnak,
Kérésükben mindig meghallgattatnak.*

17.a) Az Istenec haragos tekinteti,
szörnyü keppen gonos tévöket nézi,
es azokat nagy szörnyen meg bünteti,
hivketis ez földről ö el-veszti.

17.b) ---

18.a) Czac Istenhez az igazac kialtanac,
es ö tőle hamar meg halgattatnac,
es minden nagy inségből mellyben vadnac,
Isten altal azoc meg szabadulnac.

18.b) ---

19.a) Igen közel az Ur Isten azoknac,
töredelmes szivel *a kic ohayttyác,*
alázatos leleckel *földön iárnac,*
sok nyomorusagokbol szabadulnac.

19.b) Igen közel az Úr Isten azoknak,
Töredelmes szívvel *akik óhajtnak;*
Alázatos lélekkal *akik járnak,*
Sok inségből bizton megszabadulnak.

20.a) Ezeknec ö örzi minden czonttyokat,
es nem hadgya meg töretni azokat,
meg öleti veszti az gonoszokat,
kic gyülic az iambor igazakat.

20.b) ---

21.a) Békeségvel igazac meg tartatnac,
kic Istenec szolgainac hivatnac,
soha azoc nem pusztulnac rontatnac,
kic Istenec az ö nevebe biznac.

21.b) ---

22.a) Az gonoszoc kedig mind el rontatnac,
kic az Ur Isten ellen rugodoznac,
es az ördög nec mind éltig szolgálnac,
mind testestől lelkestől el kárhoznac.

22.b) ---

23.a) Tanusagra ezt rendelé versekbe,
Enekenec harmitz negyed reszeben,
mikor volna David nagy örömeben,
szive lelke örvende Istenében.

23.b) ---

Szókincsbeli változtatás:

Szócsere:

en meg tartattam : *is* megtartattam (6/4)

ö nagy : *az* nagy (7/4)

Felseges *Ur* Isten : *A* felséges Isten (16/1)

a *kic* *ö* benne : *kik* *csak* *ö*benne (16/2)

es *valakic* : *Mindazok*, *kik* (16/3)

kérésekben *töle* : Kérésükben *mindig* (16/4)

földön iárnac : *akik* járnak (19/3)

Szóbetoldás:

Isten félő: *Az* istenfélő (7/2)

Szóelhagyás:

emberec körül ö jár : emberek körül jár (7/2)

Alaktani különbségek:

örvend az en lelkem : *örvendez én lelkem*- az ige gyakorító képzőt kapott, így a névelő feleslegessé vált (szótagszám megegyezik). (2/1)

Io : *jók*- egyes szám helyett többes szám áll. (15/1)

ohaytyác : *óhajtnak*- a tárgyas igeragozás helyett alanyi igeragozást használ. (19/2)

Szövegmodosítás:

az Istentől ottan meg halgattattam : *Kegyelmesen tőle meghallgattattam* (6/2)

mert iol tudod ördögvel vagyon ügyed : *Az ördöggel ne légyen közösséged* (15/4)

sok nyomorusagokbol szabadulnac : *Sok ínségből bizton megszabadulnak* (19/4)

476.

LXIX. Psalmus, Deus in nomine tuo faunum me fac.

Tudni hatta isten etc.

1.a) Sies nagy Ur Isten en segítsegemre,
es legy figyelmetes az en beszédemre,
emlekezzél rea szent igeretedre,
haytsad füleidet en könyörgesemre.

1.b) Siess nagy Úr Isten én segítségemre,
És légy figyelmetes az én beszédemre,
Emlékezzél reá szent ígéretedre,
Hajtsad füleidet én könyörgésemre.

2.a) Tiszta szüböl Uram folyamom te hozzád,
nagy bizodalomval fohaszkodom hozzád,
szüntelen ó Atyam kialtoc te hozzád,
kérlec kialtásom fel hasson te hozzád.

2.b) ---

3.a) Ezen te szent fiad meg eskütt minekünc,
hogy te szent ortzadot nem reyted-el tölünc,
söt az ö nevében a mit töled kértünc,
minden kétség nélkül meg adod minekünc.

3.b) ---

4.a) Parantsolta nekünc szent Matthe könyvében,
hogy az legyen dolgunc mindenek előtte,
hogy szent orszagodat az ember keresse,
az után a testi hogy minden meg lenne.

4.b) ---

5.a) Hütből tiszta *szüből* azért arra kérlec,
engedd szent Igedből hogy esmérhesselec,
tellyes életemben hogy diczérhesselec,
minden dolgaimban teged nézhesselec.

5.b) Hitből, tiszta *szívből* azért arra kérlek:
Engedd, szent igédből hogy ismerhesselek,
Teljes életemben hogy dícsérhesselek,
Minden dolgaimban téged nézhesselek.

6.a) Az en életemet tarts meg szent nevedert,
az te szent fiadnac kedves *szerelmeiért*,
nagy hálákot adoc teneked ezekert,
ha meg halgattz Uram engem io voltodert.

6.b) Az én életemet tartsd meg szent nevedért,
A te szent Fiadnak kedves *szerelméért*;

Nagy hálákat adok tenéked ezekért,
Ha meghallgatsz, Uram, engem jóvoltodért.

7.a) Nem kérem *az* végre hosszú életemet,
Hogy itt *ez világon* *hizlallyad* testemet,
es hogy öregbítsem híremet nevémet,
sőt hogy diczerhessem te Istensegedet.

7.b) Nem kérem *a* végre hosszú életemet,
Hogy itt *e világon* *hizlaljam* testemet,
Sem hogy öregbítsem híremet-nevémet,
De hogy dicsérhessem te Istenségedet.

8.a) Világi életem csak árnyec ennekem,
mint a szép folyó viz el emlic en tölem,
de *az* te országod örök lako helyem,
mellybe Iesus Christus által helyezettetem.

8.b) Világi életem csak árnyék énnékem,
Mint a szép folyóvíz, elmúlik éntőlem,
De *a* te országod örök lakóhelyem,
Melybe Jézus Krisztus által helyezettetem.

9.a) Szent fiad vállára rakád büneimet,
ördög rabsagabol meg váltal engemet,
erette fiaddá fogadal engemet,
örökössé tévél *ö érte* engemet.

9.b) Szent Fiad vállára rakád büneimet,
Ördög rabságából megváltál engemet,
Érette fiaddá fogadál engemet,
Örökössé tevél, mint édes gyermeket.

10.a) Bizvast merec azért neked könyörgeni,
az en aiakimval áldozatot tenni,

mint kegyes Atyamval te veled szolani,
minden szükségemet *es meg beszelleni*.

10.b) Bízvást merek azért néked könyörögni,
Az én ajakimmal áldozatot tenni;
Mint kegyes Atyámmal, te veled szolani,
Minden szükségemet *szépen megbeszélni*.

11.a) Az te nepeidet Uram immár szand-meg,
az te ostorodat tőlünc immár vond meg,
te nagy haragodat *szent Atyam* enyhíts meg,
Gyülekezetedet immaran építs-meg.

11.b) A te népeidet, Uram, immár szánd meg,
Súlyos ostorodat tőlünk immár vond meg,
Te nagy haragodat, *szent Atyánk*, enyhítsd meg:
Gyülekezetedet immáron építsd meg!

12.a) *Rútságát Ur Isten bününknek* ne nézzed,
hanem *szent fiadnak* halálát tekentsed,
es *áldozattyanac* *szent érdemét* nézzed,
szegény fiaidat immár meg segellyed.

12.b) *Rútságát bününknek, Úr Isten*, ne nézzed,
Hanem *szent Fiadnak* halálát tekintsed,
És *áldozatjának* *szent érdemét* nézzed:
Szegény fiaidat immár megsegéljed.

13.a) Az te io voltodert mind öröcké áldunc,
irgalmassagodért *es fel-magasztalunc*,
háládatlansagot *tavosztass-el* tölünc,
uy es tiszta szivet teremts már mi bennünc.

13.b) A te jóvoltodért mindörökké áldunk,
Irgalmasságodért *is* felmagasztalunk.

Háládatlanságot távoztass el tőlünk,
Új és tiszta szívet teremts már mi bennünk!

14.a) Tied legyen Isten mindenben diczsőség,
az te szent fiaddal es minden tisztesség,
szent Lelec Istennel egyenlő fölsegben,
a szent Haromsagban mind örökké Amen.

14.b) Tied legyen, Isten, mindenben dicsőség
A te szent Fiaddal, és minden tisztesség,
Szentlélek Istennel egyenlő felségben,
A Szentháromságban mind örökké! Ámen.

Szókincsbeli változtatás:

Szóalakváltozat:

a : *az*, (8/3)

e: *ez* (7/2)

Szócsere:

es *hogy* : *Sem* *hogy* (7/3)

söt *hogy* : *De* *hogy* (7/4)

es *meg* *beszelleni* : *szépen* *megbeszél*ni (10/4)

az *te* *ostorodat* : *Súlyos* *ostorodat* (11/2)

es : *is* (13/2)

Alaktan:

szerelemeiért : *szereleméért*- a régi alakban még megjelenik a hiátustöltő. (6/2)

vilagban : *világon*- a -ban határozóragot -n határozóragra cserélik. (7/2)

hizlallyad : *hízlaljam*- az E/2. személyű ige helyett E/1. személyű áll. (7/2)

Atyam : *Atyánk*- egyes szám helyett többes számot használnak. (11/3)

Mondattan:

Szórendi változtatás:

Rútságát Ur Isten büniünknek : *Rútságát büniünknek, Úr Isten* (12/1)

Szövegmodosítás:

örökössé tévél ő érte engemet : *Örökössé tévél, mint édes gyermeket* (9/4)

Sztárai Mihály munkássága
(Drávasztára? – Pápa, 1575?)

Író, lelkész, prédikátor. Ferences szerzetes volt Sárospatakon, majd Perényi Péter szolgálatába állt. 1526 után Siklósi Mihály hatására csatlakozott a reformációhoz, áttért a lutheránus hitre. Kopácsi Istvánnal megszervezte a sárospataki iskolát. 1543-ban megírta *Historia Perényi Ferenc kiszabadulásáról* c munkáját és *Perikópás könyvét* (ez utóbbi elveszett). 1544-ben laskói püspökként 120 egyházat reformált. Lelkésztestársaival szerkesztette a *Baranyai kánonokat*, a későbbi kánonok alapját. Tolnán, Laskón, Gyulán és Sárospatakon volt ref. lelkész. Hányatott életének végén 1567 után Pápán prédikátor. Ekkor jelentek meg először nyomtatásban zsoltárfordításai, Huszár Gál énekeskönyvében. Vele kezdődik a magyar reformáció zsoltárkultusza (16 zsoltárparafrázisa maradt ránk), három bibliai, két egyháztörténeti tárgyú elbeszélő éneket is szerzett. Világnézeti harcaiban sokoldalúan használta az irodalom fegyverét. Zsoltárköltései, epikus versei mellett hitvitázó drámáival – *Papok házassága*, *Az igaz papságnak tüköre* – írta be nevét a magyar irodalom történetébe. E művek vetették meg a magyar dráma fejlődésének alapját.

Sztárai Mihály nyelve szinte alig különbözik mai egyházi nyelvhasználatunktól. Mindössze tizenkilenc szókincsbeli változtatás történt. Szövegtani változtatás pedig kilenc esetben fordult elő. Mondattani változtatás csak két esetben, alaktani különbségek pedig csak öt esetben fordulnak elő.

Az Úristennek való hálaadás és könyörgés

Ki az evangéliomnak világos tudománya által épít bennünket az örök életre, mely dicséretet akkor szoktunk énekelni, mikor a község a prédikációra összevegyülekezik.

1.a) Hála adásunkban rólad emlékezünk,
Kegyelmes Istenünk tégedet tisztelünk
Te nagy jóvoltodért *el-felmagasztalunk*,
Haszontalan szolgák mert ezzel tartozunk.

1.b) Hálaadásunkban rólad emlékezünk,
Kegyelmes Istenünk, téged tisztelünk
Te nagy jóvoltodért, *és felmagasztalunk*,
Haszontalan szolgák, mert ezzel tartozunk.

2.a) *Hajts le* füleidet, *érts meg* kérésünket,
Mi édes Istenünk ne nézd bűneinket,
Tiszta *szível* kérünk, mi könyörgésünket
Vedd hozzád Úristen esedezésünket.

2.b) *Hajtsd le* füleidet, *értsd meg* kérésünket,
Mi édes istenünk, ne nézd bűneinket;
Tiszta *szívből* kérünk, mi könyörgésünket
Vedd hozzád, Úr Isten, esedezésünket.

3.a) Gerjeszd fel ígédnek szerelmét lelkünkben,
Szent lélek Istennek szentségét szívünkben,
Adj igaz értelmet bévségvel elménkben,
Téged szolgálhassunk *ez földön* éltünkben.

3.b) Gerjeszd fel ígédnek szerelmét lelkünkben,
Szentlélek Istennek szentségét szívünkben;

Adj igaz értelmet bőséggel elménkben,
Téged szolgálhassunk e földön éltünkben.

4.a) Tanúságra erőt csak tőled kérünk,
Kire mi most gyűlünk, mindnyájan készölünk,
Hogy te istenséged dicsértessék tőlünk,
Engedd szent fiadért ezeket minékünk.

4.b) Tanúságra erőt csak te tőled kérünk,
Hogy szent istenséged dicsértessék tőlünk:
Ha először a te országod keressük,
Semmiben nem leszzen fogyatkozás nékünk.

5.a) Igazságnak atyja, ki lakol mennyekben,
Magad kötelezted szent ígéretedben,
Szent Máthé könyvének hatodik részében
Tudjuk hogy megmaradsz örökké ezekben.

5.b) ---

6.a) Ha ki szent országod először keresi,
Az te beszédedet mindenben böcsüllí,
Vagy testit vagy lelkit tud tőled kívánni,
Semmiben nem leszzen fogyatkozás néki.

6.b) ---

7.a) Azért gyorsaságot elkezdett dolgunkban,
Végig megmaradást mi hivatalunkban,
Szorgalmatosságot, hívséget testünkben,
Egymás-szeretetet plántálj itt éltünkben.

7.b) Azért gyorsaságot elkezdett dolgunkban,
Végig megmaradást mi hivatalunkban,

*Szorgalmatosságot s hűséget tisztünkben,
Egymás-szeretetet plántálj életünkben.*

8.a) Engedd meg ezeket szent atyánk Krisztusért,
Mi idvözítőnkért, kegyes táplálónkért,
Ki egy hatalomban szent lélek istenvel
Élsz és uralkodol örökkön örökké.

8.b) Engedd meg ezeket, szent Atyánk, Krisztusért,
Mi Idvezítőnkért, kegyes táplálónkért,
Ki egy hatalomban Szentlélek Istennel
Élsz és uralkodol *mindörökké, Ámen.*

Szókincsbeli változtatás:

Szóalakváltozat:

ez:e (3/4)

Hívéséget: hűséget (7/3)

Szócsere:

jóvoltodért el-felmagasztalunk: jóvoltodért, és felmagasztalunk (1/3)

testünkben: tisztünkben (7/3)

Szóbetoldás:

Szorgalmatosságot, hívéséget: Szorgalmatosságot s hűséget (7/3)

Szóelhagyás:

plántálj itt éltünkben: plántálj életünkben (7/4)

Alaktani különbségek:

Hajts le: Hajtsd le (2/1)

érts meg: értsd meg (2/1) elhagyják a felszólító módú, tárgyas ragozású igék végéről az E/2- jű –
d igei személyragot

szível: szívből (2/3) a –vel határozóragot –ből határozóragra cserélik

Szövegmodosítás:

Kire mi most gyűlünk, mindnyájan készölünk,

Hogy te istenséged dicsértessék tőlünk,

Engedd szent fiadért ezeket minékünk. :

*Hogy szent istenséged dicsértessék tőlünk:
Ha először a te országod keressük,
Semmiiben nem léssen fogyatkozás nekünk. (4/2,3,4)
örökkön örökké: mindörökké, Amen (8/4)*

255.

XCII. PSALMUS.

Bonum est confiteri Domino etc.

Nóta: Nagy bánatban Dávid mikor etc.

1.a) Mely igen jó az Úristent dicsírni,
Felségednek én uram énekelni,
Szent nevedet dicsírvén magasztalni,
És mindenütt *ez* világon hirdetni.

1.b) Mely igen jó az Úr Istent dicsérni,
Felségednek, én Uram, énekelni,
Szent nevedet dicsírvén magasztalni
És mindenütt *e* világon hirdetni.

2.a) Igen reggel irgalmadat hirdetni,
Igazságod es éjjel kiáltani,
Hegedűvel, orgonával zöngetni,
Minden éneklő szerszámmal tisztelni.

2.b) Igen reggel irgalmadat hirdetni,
Igazságodról éjjel gondolkodni,
Hegedűvel, orgonával zengetni,
Minden éneklő szerszámmal tisztelni.

3.a) Csudaképen *megvígasztal engemet*
Mindennemű te nagy cselekedeted,
Kezeidnek *munkájával* örvendek,
Teremtőmnek, megváltómnak *örvendek.*

3.b) Csudaképen *én vígasztalást vészek,*
Cselekedetidre hogyha tekintek,
Kezeidnek *munkájában* örvendek,
Teremtőmnek, megváltómnak *éneklek.*

4.a) Ha szívemben, lelkemben meggondolom,
Mely nagyoknak dolgaidat én látom,
Mélységesnek jótétedet ítélem;
Uram azon oly igen csudálkozom.

4.b) ---

5.a) Az esztelen ember ezt nem isméri,
Az hitetlen bolond ember nem érti,
Kinek rólad nincs igaz ismérleti,
Szent fiadban mert *nincs ő néki hiti.*

5.b) Az esztelen ember ezt nem esméri,
A hitetlen bolond ember nem érti;
Kinek rólad nincs igaz esmérleti:
Szent Fiadban mert *nincs hite őnéki.*

6.a) Ez világon gonoszok gyökereznek,
Kik mindenkor hamisan cselekesznek,
Mint az fűvek virágoznak, terjednek,
Hogy örökül örökké elveszszenek.

6.b) E világon gonoszok gyökereznek,
Kik mindenkor hamisan cselekesznek;

Mint a fűvek, virágoznak, terjednek,
Hogy örökül-örökké elveszenek.

7.a) Lám ezeket *felséges uram Isten,*
Megbünteted, mert te vagy örök Isten,
Kik támadnak az te szent ígéd ellen,
Viaskodnak az te híveid ellen.

7.b) Lám ezeket, *Uram, felséges Isten,*
Kik támadnak a te szent ígéd ellen,
Viaskodnak a te híveid ellen:
Megbünteted, mert vagy örök Úr Isten.

8.a) Sokan vannak kik ritkán emlegetnek,
Kik soha nem engednek beszédednek,
Imé uram! Mely nagy hamar elvesznek
És nagy hamar tőled megbüntettetnek.

8.b) ---

9.a) Te vagy azért kegyes éltetőm nékem,
Ki nem örülsz bűnösnek elveszésén,
De inkább örvendesz ő megtérésén,
És mindörökké való ő életén.

9.b) ---

10.a) Az én birodalmom oly erős leszén,
Unikornishoz hogy hasonló leszén;
Ellenségimen győzödelmet vészen,
Gonoszaknak elvesztöket én nézem.

10.b) ---

11.a) Rólad uram *az kik* megemlékeznek,
Az igazak *kik igaz hitben* lesznek,
Mint az *pálma szintén úgy* megzöldülnek,
Mint *cédrusfák* ugyan meggyökereznek.

11.b) Rólad, Uram, *akik* megemlékeznek,
Mint a *pálmafa, szintén úgy* zöldelnek;
Mint *cédrusfák, ugyan* meggyökereznek
Az igazak, *kik igaz hitben* élnek.

12.a) Istennek ő házában plántáltatnak,
Anyaszentegyházban megvirágoznak,
Mindenkoron néki gyümölcsöt hoznak,
Igaz hittel jámbor életet valnak.

12.b) ---

13.a) Nagy vénségben ők is meggyökereznek,
Nagy szép zöldek és igen nyersék lesznek,
Igaz hitben mert erősek ők lesznek,
Életökben tökéletesek lesznek.

13.b) ---

14.a) Vallást *tészen* minden emberek előtt,
Hogy az isten igaz mindenek *előtt*,
Hamisságot soha nem cselekedett,
Mint *kősziklán* ad ő nagy erősséget.

14.b) Vallást *tesznek* minden emberek előtt,
Hogy az Isten igaz mindenek *fölött*;
Hamisságot soha nem cselekedett,
Mint *kőszikla, ő* ad nagy erősséget.

15.a) Soltárkönyvnek kilenczvenkét részében,
Ezt megírta szent Dávid énekében,
Az ő népét inti az dicsíretben,
Úristenben ne essenek kétségben.

15.b) ---

Szókincsbeli változtatás:

Szóalakváltozat:

Az:A (5/2), (7/3) (7/4), (11/2)

az kik: akik (11/1)

Szócsere:

örvendek: éneklek (3/4)

előtt: fölött (14/2)

Alaktani különbségek:

munkájával: munkájában (3/3) a –val határozóragot –ban határozóragra cserélték

tészen: tesznek az E/3-ű ige helyett T/3-ű ige áll (14/1)

Mondattan:

Szórendi változtatás:

nincs ő néki hiti: nincs hite őnéki (5/4)

felséges uram Isten: Uram, felséges Isten (7/1)

Szövegmódosítás:

Igazságod es éjjel kiáltani: Igazságodról éjjel gondolkodni (2/2)

megvígasztal engemet: én vigasztalást vészek (3/1)

Mindennemű te nagy cselekedeted: Cselekedetidre hogyha tekintek (3/2)

Megbünteted, mert te vagy örök Isten,

Kik támadnak az te szent ígéd ellen,

Viaskodnak az te híveid ellen:

Kik támadnak a te szent ígéd ellen,

Viaskodnak a te híveid ellen:

Megbünteted, mert vagy örök Úr Isten (7/2,3,4)

Az igazak kik igaz hitben lesznek,

Mint az pálma szintén úgy megzöldülnek,

Mint cédrusfák úgvan meggyökereznek:

Mint a pálmafa, szintén úgvan zöldelnek;

Mint cédrusfák, úgvan meggyökereznek

Az igazak, kik igaz hitben élnek (11/2,3,4)

Mint kősziklán ád ő nagy erősséget: Mint kőszikla, ő ád nagy erősséget (14/4)

384.

LXXIV. PSALMUS.

Ut quid Deus rerepulisti in finem etc.

Nóta: Sok inséginkben néked jel. Etc.

1.a) Sok inségünkben hozzád kiáltunk felséges Úristen!
Mert parancsoltad, hogy megkeressünk *az* mi szükségünkben.

1.b) Sok inségünkben hozzád kiáltunk,
Felséges Úr Isten,
Mert parancsoltad, hogy megkeressünk
A mi szükségünkben.

2.a) Tudjuk, hogy méltán mi bűneinkért te megvertél minket,
Mert nem tiszteltük, sőt ingerlettük te szent felségedet.

2.b) Tudjuk, hogy méltán mi bűneinkért
Te megvertél minket,
Mert nem tiszteltünk, sőt ingerlettük
Te szent felségedet.

3.a) *Az* mi atyáink, mi vélünk *öszve* ellened vétkeztek,
Azért hogy téged ők nem ismértek, téged nem tiszteltek.

3.b) *A* mi atyáink mi velünk *együtt*
Ellened vétkeztek,
Azért, hogy téged ők nem ismertek,
Téged nem tiszteltek.

4.a) *Reád* maradtunk, mert mindenektől mi elhagyattattunk,
Az ellenségtől ostromlattatunk, naponként rontatunk.

4.b) *Reád* maradtunk, mert mindenektől
Mi elhagyattattunk,
Az ellenségtől ostromoltatunk,
Naponként rontatunk.

5.a) *Ígéretedből*, te szent ígédből téged megismertünk,
Szent fiad által néked könyörgünk, légy kegyelmes nekünk.

5.b) *Ígéretedből*, te szent ígédből
Téged megismertünk;
Szent Fiad által néked könyörgünk:
Légy kegyelmes nekünk!

6.a) *Ne hadd*, tekints meg ígéretedet és *az* te népedet,
Kik tiszta szüből mostan dícsírik *az* te szent nevedet.

6.b) *Ne hagyd*, tekintsd meg ígéretedet,
És *a* te népedet,
Kik tiszta szívből mostan dícsérik
A te szent nevedet.

7.a) *Végy* ki immáran *ez* nagy inségből, *ez idegen kézből*,
Hogy te szent neved magasztaltassék mi nemzetségünkötől.

7.b) Végy ki immáron *e* nagy ínségből,
Pokol köteléből,
Hogy te szent neved magasztaltassék
Mi nemzetségüinktől.

8.a) Sok hálát adunk mint Istenünknek és mi teremőnknek,
Te szent fiadnak és vígasztaló szent lélek Istennek.

8.b) Sok hálát adunk, mint Istenünknek
És mi Teremőnknek,
Te Szent Fiadnak és vígasztaló
Szentlélek Istennek.

Szókinsbeli változtatás:

Szóalakváltozat:

*az:*A (1/2), (3/1), (6/1) (6/2)

hadd: *hagyd* (6/1)

*ez:**e* (7/1)

Szócsere:

öszve: *együtt* (3/1)

Szövegmodosítás:

ez idegen kézből: Pokol köteléből (7/1)

Bornemisza Péter munkássága

(1535-1584)

Pesti polgárcsalád gyermekeként született, de hamar árvaságra jutott. Főúri pártfogói segítségével Bécsben (ahol maga fordította Szophoklész Elektráját), Wittenbergben (ahol Melancthon tanítványa volt) és Itáliában tanult. A humanista műveltséget szerzett Bornemisza hamar a lutheri reformáció híve lett. 1559-ben Huszár Gál mellett nyomdászsegéd, akit később Kassáról ő menekít ki a katolikus fogságból. Többször bántalmazták hite miatt, börtönbe is vetették, de megszökött. 1564-től a Balassi család udvari lelkésze Zólyom várában, ahol az ifjú Balassi Bálint nevelője is. A vár urának letartóztatása után Semptén lesz szuperintendens és nyomdász. Innen is menekülnie kell, előbb Beckó vára, majd Detrekőn Balassi István fogadja be.

Prédikációi 1573-79 között jelentek meg öt kötetben, Postillák címen, amiből a legismertebb a IV. kötet, az Ördögi kísértetek Figyelemre méltó az 1582-es detrekői énekeskönyve is. Ránk maradt még egy kisebb prédikációsgyűjteménye 1584-ből.

Bornemisza a magyar protestantizmus nagy alakja, szigorú társadalomkritikus és énekszerző. Huszár Gál után nála található a legtöbb szókincsbeli változtatás, összesen negyvenöt esetben. Alaktani változtatásra tizenhárom, mondattani változtatásra hét, szövegtani módosításra pedig mindössze hat esetben került sor.

Hogy az' Istent diczernenc

1.a) Tu Kerefztyenec diczerietec Iftent
kic az Iefusnac *fzolgaltoc ez foldon*
es mindenkoron á szent *Helre gyultoc*,
Diczerietec Iftent.

1.b) Ti keresztyének, dicsérjétek Istent,
Kik Úr Jézusnak *e földön szolgáltok*
És mindenkoron a szent *helyen vagytok*:
Dicsérjétek Istent!

2.a) Imadkozzatoc az Atya Iftenec,
konyorogietec Iefusnac neueben,
fel emellyetec tífzta fziueteket,
diczerietec Iftent.

2.b) Imádkozzatok az Atya Istennek,
Jézus nevében hozzá siessetek,
És tiszta szívet hozzá emeljetek:
Dicsérjétek Istent!

3.a) Aldgyon meg *tuteket* az Atya Vr Iften,
meg igazitfon *az Fiu Vr Iften*,
es meg szentellyen á Szent Lelec Iften,
Diczerietec Iftent.

3.b) Áldjon meg *minket* az Atya Úr Isten,
Megigazítson *a Fiú Úr Isten*,
És megszenteljen a Szentlélek Isten
Mindenkoron! Amen.

4.a) Ezt nektec irta Szent Daid Propheta,
Diczeretinec fzaz harmitz-egy refzeben,
hogy mindenkoron az Vr Iftent felnenc,
Diczernenc az Iftent.

4.b) ---

Szókincsbeli változtatás:

Szóalakváltozat:

az:a (3/2),

ez:e (1/2)

Szócsere:

az: Úr (1/2),

tuteket: minket (3/1)

Mondattan:

Szórendi változtatás:

fzolgaltoc ez.foldon: e földön szolgáltok (1/2)

Szövegmodosítás:

Helre gyultoc: helyen vagytok (1/3)

konyorogietec Iefusnac neuben, fel emellyetec tífzta fziueteket: Jézus nevében hozzá siessetek, És tiszta szívet hozzá emeljetek (2/2,3)

Diczerietec Iftent: Mindenkoron! Ámen. (3/4)

Edes vigasztalo enec:
az bunnec foc neheffegi alatt.

1.a) Menybeli Vr Isten halgafs meg engemet az en konyorgesemben,
ne hagy el engemet illy nagy nyaualyamban tekints meg szukfegemben,
á nagy banath miatt mar adgy vigaffagot az en nagy bús fziuemben,
á te fzent Lelkeddel vigasztaly meg kérlec en keferufegemben.

1.b) Mennybéli Úr Isten, hallgass meg engemet az én könyörgésemben,
Ne hagyj el engemet ily nagy nyavalyámban, tekints meg szükségemben;
A nagy bánat miatt már adj vígasságot az én nagy bús szívemben,
A te Szentlelkeddel vígasztalj meg kérlek, én keserűségemben.

2.a) Mert nem tellyeffeggel el hagyal engemet az en nagy szukfegemben,
vallyon wram Isten mar kihoz kialtfac az en nagy infegemben,
vgyan meg vtaltal latom buneimert ít az en életemben,
mar minec orullyec ha femmi is nintfen nekem az en fziuemben.

2.b) ---

3.a) Nagy buual banattal efzem kenyeremet mert nintfen vigafagom,
vigafagom helyet banatom érkezet vasyon fzomorufagom,
mind éyiel f mind nappal á Satan ordogtul vasyon en nagy bantafom,
mert igyen el hadrad te kezec munkaiat vasyon nagy iaygatafom.

3.b) ---

4.a) Iol tudom miczoda *okai legyenec* en *nyomorufagimnac*,
mert az alnoc vilag hizelkedefinec hittem czalardfadnac,
az o fzepe fzauanac foc aiandekanac *kic nekem* bût hozanac,
engemet mert mindenben ez vilag keduele, iay im miben hozanac.

4.b) Jól tudom, micsoda *nagy okai vannak* én *nyomorúságomnak*:

Mert az álnok világ hízelkedésinek, hittem csalárdságának;
Az ő szép szavának, sok ajándékának, *nékem kik* bút hozának,
Engemet mindenben ez világ kedvébe: jaj, ím mibe hajtának!

5.a) Iay nekem bunofnec es gyarlo embernek ha raytam nem konyorulfz,
az en nagy bunemért hatalmas Iftenem nekem meg nem kegyelmezsz,
foha nem lehet így nekem vigasságom hogy ha bunom szzerint verfz,
mar minec orullyec felfeges Wr Iften *hogy ha* velem iol nem tész.

5.b) Jaj nékem, bűnösnek és gyarló embernek, ha rajtam nem könyörűlsz,
Az én nagy bűnömért, hatalmas Istenem, nékem meg nem kegyelmezs;
Soha nem lehet így nékem vígasságom, hogyha bűnöm szzerint versz,
Már minek örüljek, felséges Úr Isten, *ha* velem jól nem téssesz?

6.a) Houa legyec wram ha el hadfz engemet kihoz haytfam feiemet
föld kerekfegben fohol nem talalom kire bizzam *feiemet*
ninczen it *ez* folden kiel venne rolam az *en foc buneimet*
de nagy félelemmel te hozdad kialtoc halgafd meg kérefemet.

6.b) Hová legyek Uram, ha elhagysz engemet, kihez hajtsam fejemet?
Föld kerekségében sehol nem találom, kire bízzam *lelkemet*;
Nincsen itt *e* földön, ki elvenné rólam az *én nagy sok bűnömet*,
De nagy félelemmel te hozzad kiáltok: hallgasd meg kérésemet.

7.a) Im mint nyomorodam hatalmas Iftenem az te ostorod miatt
mert el fogyatkoztam az en életemben en foc buneim miatt,
az en remenfégem mar el fogyatkozott o czalardfaga miatt,
kiert az en fziuem mint az meg szaratt föld vgyan el hafadozott.

7.b) ---

8.a) Houa legyec immar hatalmas Iftenem illy fogyott életemmel
mert lam *fokfzor wram hozzad fel* kialtec keferues befzedemmel,

miert *nyomorítal meg* én édes Istenem most ez keferufeggel,
mit használok immár itt ez világ szerint buydofó életemmel.

8.b) Hová legyek immár, hatalmas Istenem, ily fogyott életemmel?

Mert lám, *Uram, hozzád sokszor* felkiálték keserves beszédemmel;

Miért *nyomorítál*, én édes Istenem, most ez keserűséggel?

Mit használok immár itt ez világ szerint bujdosó életemmel?

9.a) Oh miért te *wram* ennyi fóc ideig *az* te szent szomelyedet,

ream nem fordítád kegyelmeflegedből *az* te kegyeffegedet,

en *firařim elott* el fordítád *Wram az* te szent füleidet,

de ha meg halgatnál meg vigasztalhatnád az én nagy bus űziümet.

9.b) Ó miért te, *Uram*, ennyi sok ideig *a* te szent személyedet,

Reám nem fordítád kegyelmességéből *a* te kegyességedet?

Én *siralxim elöl* elfordítád, *Uram, a* te szent füleidet;

De ha meghallgatnál, megvigasztalhatnád az én nagy bus űzívemet.

10.a) Ne *vtald meg* *Wram* én fóc bűneimért szantalan esetimért,

mert meltonac vallom *mindenkor magamot* az én vndokřagimért,

az meg buntetefre es fel ferkentęfre az én *kényeffegemert*,

de nem vetř el *Wram* szent űzemeid elöl az én ęrdemem űzerint.

10.b) Ne *útálj meg*, *Uram*, én sok bűneimért, számtalan esetimért,

Mert méltónak vallom *magamat mindenkor* az én undokságimért

A megbüntetésre es felserkentęsre az én *kényességimért*;

De nem vetsz el, *Uram*, szent űzemeid elöl az én ęrdemem űzerint.

11.a) Ezen kęrlec teged *Menynec Wra* kiralyoknac kiralya,

Hogy míg é világba ęltemed kőuanod azt czac szent Lelked biria,

minden dolgaimat es én vtaimat űzuntelen igazgaffa.

Hogy te szent Neuedet *hőzzanc* io voltodert én lelkem magazttallya.

11.b) Ezen kęrlek téged, *mennynek-földnek Ura*, kiralyoknak Kiralya,

Hogy míg e világban ęltemet kівánod, azt csak Szentlelked bírja,

Minden dolgaimat és én útaimat szüntelen igazgassa,
Hogy te szent nevedet *hozzám* jóvoltodért én lelkem magasztalja.

12.a) Ne bankodgyal lelkem ne hadd el magadat nagy keferufegedben,
oh en édes fziuem mit kefergefz *engem* illy igen *életemben*,
hadd el *az* banatot vegy nagy vigaffágot *az* hatalmas Iftenben,
az nagy banat helyet *adgyon* io oromet á szent Lelec Iftenben.

12.b) Ne bánkódjál lelkem, ne hagyd el magadat nagy keserűségedben,
Ó én édes szívem, mit keseregsz *bennem* ily igen *életemben*?
Hagyd el *a* bánatot, végy nagy vígasságot *a* hatalmas Istenben:
A nagy bánat helyett *ő* *ád* jó örömet a Szentlélek Istenben.

13.a) Diczofég teneked magaffágban Iften kiralyoknac kiralya,
diczeret mondafféc neked Christus Iefus minden wraknac wra,
ezeckel egyemben szent Lelec WR Iften mi lelkunknec vilaga,
tellyes szent Haromfág egy bizony Iftenfeg *az oroc boldogfagan*.

13.b) Dicsőség tenéked, magasságban, Isten, királyoknak Királya!
Dicséret mondassék néked, Krisztus Jézus, minden uraknak Ura!
Velük egyetemben Szentlélek Úr Isten, mi lelkünknek világa:
Teljes Szentháromság, egy bizony Istenség, *lelkemnek boldogsága!*

Szókincsbeli változtatás:

Szóalakváltozat:

ez:e (6/3),

az:a (9/1), (9/2), (9/3), (10/3), (12/3), (12/4),

óh:Ó (12/2)

Szócsere:

legyenec:vannak (4/1)

feiemet: lelkemet (6/2)

engem: bennem (12/2)

adgyon:ád (12/4)

ezeckel: Velük (13/3)

Szóbetoldás:

okai:nagy okai (4/1)

en foc: én nagy sok (6/3)

Meny nec Wra: mennynek-földnek Ura (11/1)

Szóelhagyás:

hogy ha: ha (5/4)

nyomorital meg: nyomorítál (8/3)- ebben az esetben csak az igekötő marad el.

Alaktani különbségek:

nyomoruſagimnac: nyomorúságomnak (4/1)

bunemet: bűnömet (6/3) - Bornemisza többes számot használ, míg a RÉ egyes számot.

föld kerekfegben: Föld kerektségében (6/2)- a RÉ-ben birtokos szem.ragos(jeles) alak áll.

vtald meg: utálj meg (10/1)- a tárgyas ragozás helyett az ige alanyi ragozású.

kényeffegemert: kényességimért (10/3)- az egyes szám helyett többes számú alak szerepel.

hozzanc: hozzám (11/4)- a T/1. személyű alak helyett E/1. személyű alak áll.

életemben: életedben (12/2)-az E/1. személyű birtokos főnév helyett egy E/2. személyű birtokos főnév áll.

Mondattan:

Szórendi változtatás:

kic nekem: nekem kik (4/3)

mindenkor magamot: magamat mindenkor (10/2)

fokfzor wram hozzád: Uram, hozzád sokszor (8/2)

Szöveg módosítás:

engemet mert mindenben ez világ keduele, iay im miben hozanac.: Engemet mindenben ez világ

kedvébe: jaj, im mibe hajtának! (4/4)

firaſim előtt: siralmim elől (9/3)

az oroc boldogfagan: lelkemnek boldogsága (13/4)

1.a) Im hol vagyoc edes Vram Iftenem,
 kez vagyoc mindenben neked engednem,
 fzent neuedert fzornyu halalt fzenuednem,
 czac az igaz hitben ne hagy toled el efnem.

1.b) Imhol vagyok, édes Uram, Istenem,
 Kész vagyok mindenben néked engednem,
 Szent nevedért szörnyű halált szenvednem,
 Csak az igaz hitben ne hagyj tőled elesnem!

2.a) Oda megyec *az houa* paranczolod,
auagy tuzre *auagy* vizre akarod,
 vagy fegyuerre temleczre te *akarod*,
 legyen Wram Iften valamint te akarod.

2.b) Oda megyek, *ahova* parancsolod,
Akár tűzre, *akár* vízre akarod,
 Vagy fegyverre, tömlöcre te *kívánod*:
 Legyen, Uram Isten, valamint te akarod!

3.a) Az halalra imhol vífzem feiemet,
 nem fzanom en ki boczatni lelkemet,
az Chriftufert ki ontanyi veremet,
 ezzel meg mutatom az én igaz hitemet.

3.b) A halálra imhol viszem fejemet,
 Nem szánom én kibocsátni lelkemet,
 A Krisztusért kiontani véremet:
 Ezzel megmutatom az én igaz hitemet.

4.a) Nē fog raytam immar tobbe az halal,
 ioion fzembe velem az oroc halal,

rettenczen meg bator ha elol talal,
hannya mind fzememre ellenem ha mit talal.

4.b) ---

5.a) Ninczen raytam az pokolnac foc kinnya,
fem polkolbeli ordog nec nagy hatalma,
ninczen raytam á halalnac o fzolgya,
az Attya Iften nec fem az o nagy haragya.

5.b) ---

6.a) En el hagyom mar *ez* foldi hazamat,
nem fzanom *en az* édes magzatimat,
fem nem fzanom iambor hazas tarfomat,
en attyamfiat foc iambor *baratimat*.

6.b) Én elhagyom már *e* földi házamat,
Nem szánom *az én* édes magzatimat,
Se nem szánom jámbor házas társamat,
Én atyámfiat, sok jámbor *barátomat*.

7.a) Semmire mar nem kell nekem ez vilag,
mert czac bunuel rakua ez egefzvilag,
alnokfaggal tellyes ez ízeles vilag,
vay gonofz atkozott te hituan czalard vilag.

7.b) ---

8.a) Semmi nekem itt ez foldon laka fom,
ha fenkitol nem volnais banta fom,
menyorfzagra vagy on nagy keuanfagom,
mert ott vagy on nekem *meg marado* varo fom.

8.b) Semmi nékem itt ez földön lakásom,
Ha senkitől nem volna is bántásom:
Mennyországra vagyon nagy kívánságom,
Mert ott vagyon nékem *maradandó* városom.

9.a) Zenduleft iott moft é világ ellenem,
foc hamiflagot tamasztot ellenem,
fzent Irraffal de nem alhat ellenem,
fot ingyen fem hadnac azockal fzembe lennem.

9.b) ---

10.a) Egy keuefet moft ha en it turendec,
az Chriftufert ha valamit fzenuedec,
nagy bowfeges jutalmat tule vefzec,
oroc diczofegben *mert vele* együtt lefzec.

10.b) Egy keveset most ha én itt túrendek,
A Krisztusért ha valamit szenvedek:
Nagy bőséges jutalmat tőle vészek,
Örök dicsőségben *véle mert* együtt lések.

11.a) Por hamu czac it az en fzegegy teftem,
egy keuefe az fold alá roytezem,
az Chriftuffal vagyon azért en lelkem,
ezen kézzel labbal if meglen fel oltozom.

11.b) ---

12.a) Erosb lefzec mind *ez* fzeles vilagnal,
gyorfab lefzec vadaknal madaraknal,
fenyesb lefzec en *az fzepe fenyes* Napnal,
dragalatosb lefzec minden fzepe farrarannal.

12.b) Erősb leszek mind *e* széles világnál,
Gyorsabb leszek vadaknál, madaraknál,
Fényesb leszek én *a fényes szép* napnál,
Drágalátosb leszek minden szép sáráranynál.

13.a) Tulaydon az Chriftuffal együtt lefzec,
olyan fzepe diczofegben teftben lefzec,
azon fzentfégben fzem életben lefzec,
hozza hafonlatos mindenkor vele lefzec.

13.b) ---

14.a) Halalbol mert megyec oroc életre,
karhozatbol az oroc iduofflegre,
gyalazatbol az oroc diczofegre,
es keferufegbol Angyali nagy oromre.

14.b) Halálból mert megyek örök életre,
Kárhozatból az örök idvességre,
Gyalázatból az örök dicsőségre,
És keserűségből angyali nagy örömrre.

15.a) Nézz *ream Istenem* fzent *fzemeiddel*,
hogy turheffec mindent nagy bekefeggel,
es leheffec azokhoz fzeretetuel,
az kic haborgatnac meg *olnec fegyuerekkel*.

15.b) Nézz *reám én Istenem*, szent *szemeddel*,
Hogy túrhessenek mindent nagy békességgel,
És lehessenek azokhoz szeretettel,
Akik háborgatnac, megölnek *fegyverükkel*.

16.a) En el megyec Atyámhoz Istenemhoz,
en lelkenec meg Valto Mefterehoz,

mennyországban való örökfelemhez,
es a Vigasztalo szent Lelec WR Istenhez.

16.b) Én elmegyek Atyámhoz, Istenemhez,
Én lelkemnek megváltó Mesteréhez;
Mennysországban való örökségemhez,
És a vígasztaló Szentlélek Úr Istenhez.

17.a) Kérlec az Iftenert wrac titeket,
hadgyatoc el foc hitetlenfegteket,
kouefsetec meg az ti Iftenteket,
meg botzattya nektec foc fene bunoteket.

17.b) ---

18.a) Igeri magat á kegyelmes Wr Iftē,
ne fekudgyec ember czac buneiben,
hanem bizzec nagy kegyelmefsegeben,
es foha nem veti buneit fzemeiben.

18.b) ---

19.a) Iftennec ez olly nemes aiandeka,
hogy az bunofeket o nem vtallya,
de nagy fzeretetuel hozza fogadgya,
az o szent orfzagat Chriftufert nekic adgya.

19.b) Istennek ez oly nemes ajándéka:
Hogy a bűnösöket ő nem útálja,
De nagy szeretettel hozzá fogadja,
Az ő szent országát Krisztusért nekik adja.

20.a) Chriftus eleiben kell mind mennetec,
bunotekben hogy ha vęget nem vettec,

egyfermind pokolban kel be mennetec,
orockon orocke mind oda kel lennetec.

20.b) ---

21.a) Ott meg valic ez foldon mint eltetec,
á fzepe Iefus Chriftufban mint hittetec,
o fzent igeinec ha engettetec,
meg fizet nektec az mint czelekedtetec.

21.b) ---

22.a) Nem kulloghattoc tobbe o elotte,
hazugfagtoc femit nem fog elotte,
fot czac fzolni fem mertec o elotte,
mert az Angyalokis rettegnece o elotte.

22.b) ---

23.a) Fordecz hozzam fz: Atyam fzeimeidet,
boczafd el *menybol az te* fzent Lelkedet,
es tarcz meg mind vegig *az te hiueidet*,
hogy *ez vilag elott valhafsanac* tegedet.

23.b) Fordítsd hozzám, szent Atyám, szemeidet,
Bocsássad el *mennyből te* Szentlelkedet,
És tartsad meg mindvégig *te hívedet*,
Hogy *a világ előtt valhassalak* tégedet.

24.a) En ki vallom *az te* igafsagodat,
mindeneknec fzent irgalmafsagodat,
adgyad nekem *az te fzent* malafztodat,
es batoriczad meg illyen fzeigen fzolgsadat.

24.b) Én kivallom *a* te igazságodat,
Mindeneknek szent irgalmasságodat;
Adjad nekem *a* te szent malasztodat,
És bátorítsad meg ilyen szegény szolgálodat!

25.a) Semmit nem gondolok az én kínommal,
feminemu testem szakadafauval,
nem gondolok nagy szornyú halalomual,
mert mayd egyut lefzec meg valto Christufommal.

25.b) Semmit nem gondolok az én kínommal,
Semminémű testem-szakadásával,
Nem gondolok nagy szörnyű halálommal,
Mert majd együtt lészek megváltó Krisztusommal.

26.a) Sot czac alom nekem az tefti halal,
mert en raytam czac keues ideig all,
foha tobbe immar bunben nem talal,
az ordogis tolem immar igen mezze all.

26.b) ---

27.a) Ioy el imar *oh* en edes *Christufom*,
ioyel meg valto fzep Iefus Christufom,
ioyel *meg nyugoto* edes *Christufom*,
teftemet lelketem te kezedebe ayalom.

27.b) Jőjj el immár, *ó* én édes *orvosom*!
Jőjj el, megváltó szép Jézus Krisztusom!
Jőjj el, *megnyugtatóm*, édes *Megváltóm*:
Testemet-lelketem te kezedebe ajánlom!

28.a) Orfzagodban vig el be nagy orommel,
mutas be attyadnac nagy tiztefegel,

mert te azt nierted halalod erdemeuel,
orocken orocke vgy legyen te hireduel.

28.b) ---

29.a) Ezer ott fzaz otuen ott eztendoben,
ez eneket fzerzec fzamos menteben,
á halalra valo kezuletiben,
Szepetneki Ianos az Chriftushoz menteben.

29.b) ---

Szókinszbeli változtatás:

Szóalakváltozat:

az houa:ahova (2/1),

Az:A (3/1), (3/3), (10/2), (12/3), (19/2), (24/1), (24/3),

ez:e (6/1), (12/1),

fem:Se (6/3),

az kic:Kic (15/4),

oh:ó (27/1)

Szócsere:

auagy:akár (2/2)

akarod:kívánod (2/3)

meg marado: maradandó (8/4)

ez:a (23/4)

Chrifufom: orvosom (27/1)

Chrifufom: Megváltóm (27/3)

Szóbetoldás:

ream Istenem: reám én Istenem (15/1)

Szóelhagyás:

menybol az te: mennyből te (23/2)

az te: te (23/3)

Alaktani különbségek:

baratimat:barátomat (6/4)

szemeiddel: szemeddel (15/1)

hiueidet: hívedet (23/3)- a többes számú alak helyett a RÉ-ben egyes szám áll.

fegyureckel: fegyverükkel (15/4)

valhafsanac: valhassalak (23/4)- a T/3. személyű igealak helyett E/1. személyű igealak áll.

meg nyugoto: megnyugtatóm (27/3)

Mondattan:Szórendi változtatások:

en az:az én (6/2)

mert vele: véle mert (10/4)

fzep fenyés: fényes szép (12/3)

Szkhárosi Horvát András munkássága

(? Szkháros-1549 után)

Életéről kevés adat maradt fenn. A verseiben található, gyakran rejtett, elszórt életrajzi utalások alapján valószínűleg jobbágycsaládból származott, a ferences szerzetesrend tagja, a váradi ferences kolostor lakója volt. A reformáció eszméivel való megismerkedése után kilépett a rendből, és a reformáció híve lett. 1542-49-ben Tállyán prédikátor. 1544-ben Váradra ment, hogy a reformáció követéséről győzze meg a püspökséget. 1542-ből származik legkorábbi ismert verse, *Az Antikrisztus országa ellen*, amelynek témája a *Kétféle hitről szóló ének* c. verséhez hasonlóan a reformáció egyik alaptanítása: a katolikus vallás, illetve egyház és a hamisítatlan, a Biblián alapuló keresztény hit, azaz a protestáns egyház szembeállítása. Oktató, propagandisztikus költészetében ötvöződnek az egyházi és a világi költészeti hagyományok, hangja szenvedélyes, vádoló. Összesen tíz verse maradt fenn. Leggazdagabb gyűjteményüket Bornemisza Péter Énekek három rendben (1582) c. énekeskönyve őrizte meg.

Szkhárosi Horvát Andrástól csak egy költemény található az énekeskönyben, ezért is érdekes, hogy huszonnégy esetben változtattak a szókinésben, míg alaktani és szövegmódosítás csupán négy-négy esetben fordul elő. Nyelvhasználata csaknem teljesen megegyezik a mai egyházi nyelvhasználattal.

VÍGASZTALÓ ÉNEK

1.a) Semmit ne bánkódjál Krisztus szent serege,
 Mert nem árthat néked senki gyűlölsége,
 Noha *ez* világnak rajtad dihössége
Nem hagy téged szégyenbe Krisztus ő felsége.

1.b) Semmit ne bánkódjál, Krisztus szent serege,
 Mert nem árthat néked senki gyűlölsége,
 Noha *e* világnak rajtad dühössége,
De nem hágy szégyenben Krisztus ő Felsége.

2.a) Királyi nemzet vagy, noha te kicsin vagy,
 Az atya *istennek* bizony te kedves vagy,
 Ő szent fia által már te is *fiú* vagy,
 Minden dicsőségben higgyed, hogy részes vagy.

2.b) Királyi nemzet vagy, noha te kicsiny vagy,
 Az Atya *Istennél* bizony te kedves vagy;
 Ő szent Fia által már te is *fia* vagy,
 Minden dicsőségben, higgyed, hogy részes vagy.

3.a) Hogyha te igazán *az* Krisztusban bízol,
 Higgyed, hogy lélekben *istennel* meghízol,
 Ha Krisztus *véreben* igaz hűttel iszol,
 Higgyed, hogy örökké meg nem szomjúhozol.

3.b) Hogyha te igazán *a* Krisztusban bízol,
 Higgyed, hogy lélekben *Istennél* gyarapszol,
 Ha Krisztus *véréből*, igaz hittel iszol:
 Higgyed, hogy örökké meg nem szomjúhozol.

4.a) Akármint halászszon az ördög utánad,
Az ő tagjaiban dihösködjék rajtad,
Mind törrel, fegyverrel siessen utánad,
Ha Krisztusban bízol, *neked* az sem árthat.

4.b) Akármint halásszon az ördög utánad,
Az ő tagjaiban dühösködjék rajtad,
Mind törrel, fegyverrel siessen utánad,
Ha Krisztusban bízol, *higgyed*, az sem árthat.

5.a) Rajtad semmit *nem* fog az pogány ellenség,
Noha nehéz neked *az* rettenetesség,
Bátor koncra hányjon *az* hitlen ellenség,
Feltámaszt *az* Krisztus, neked nagy reménség.

5.b) Rajtad semmit *sem* fog a pogány ellenség,
Noha nehéz néked *a* rettenetesség;
Bátor koncra hányjon *a* hitlen ellenség:
Feltámaszt *a* Krisztus, néked nagy reménység.

6.a) Ótalmazza Krisztus az ő szentegyházát,
Miként *az* jó pásztor *az* ő juhocskáját,
Valaki hallgatja *az* Krisztus mondását,
Viseli mindenkor szorgalmatos gondját.

6.b) Oltalmazza Krisztus az ő szent egyházát,
Miként *a* jó pásztor *saját* juhocskáját;
Valaki hallgatja *a* Krisztus mondását,
Viseli mindenkor szorgalmatos gondját.

7.a) Siess most mi hozzánk Krisztus, segélj minket,
Az te szent ígéddel neveljed hitünket,

Az te szent lelkeddel bírjad életünket,
Hogy minden dolgunkban dicsérhessünk téged.

7.b) Siess most mihozzánk, Krisztus, segélj minket,

A te szent igéddel neveljed hitünket
És te Szentlelkeddel bírjad életünket,
Hogy minden dolgunkban dicsérhessünk téged.

8.a) Igaz fogadásod és minden beszéded,
Nyilván vagyonn immár minden dicsőséged,
Ne hadd elpusztulni *a* kicsin sereget,
Kiért a keresztfán vállal nagy *kínokat*.

8.b) Igaz fogadásod és minden beszéded,
Nyilván vagyonn immár minden dicsőséged;
Ne hagy elpusztulni *e* kicsiny sereget,
Melyért a keresztfán vállal nagy *gyötrelmet!*

9.a) Ne nézzed úristen *ez* világ vakságát,
Te nagy jóvoltodról háládatlanságát,
Az te ígéd ellen ily nagy káromlását,
Nézzed *az* Krisztusnak ártatlan halálát.

9.b) Ne nézzed Úr Isten, *e* világ vakságát,
Te nagy jóvoltodról háládatlanságát,
A te ígéd ellen ily nagy káromlását:
Nézzed *a* Krisztusnak ártatlan halálát.

10.a) Vedd el már mi rólunk *az* sok ellenséget,
Vedd ki mi közülünk *az* sok gyűlöiséget,
Esnek nagy szégyenbe minden ellenségönk
Az kik megtagadják az te dicsőséged.

10.b) Vedd el már mi rólunk *a* sok ellenséget,
Vedd ki mi közülünk *a* sok gyűlöiséget;

*Essenek szégyenbe minden ellenségink,
Kik dicsőségedet tagadják s nevetik.*

11.a) Senkiben nem bízok az anyaszentegyház,
Hanem csak te benned ki minket ótalmazsz,
*Te igazsággal mindenkoron táplálsz,
Te szent sebeiddel minket megvigasztalsz.*

11.b) Senkiben nem bízok az anyaszentegyház,
Hanem csak te benned, ki minket oltalmazsz,
*És igazsággal mindenkoron táplálsz,
Te szent sebeiddel minket megvigasztalsz.*

12.a) Hálát adunk néked mennybéli nagy isten,
Ki vagy egy *állatban* és három személyben,
*Ne hagyj minket rettegnünk az keserűségben,
Halálunk óráján ne essünk kétségbe.*

12.b) Hálát adunk néked, mennybéli nagy Isten,
Ki vagy egy *szentségben* és három személyben.
*Ne hagyj elrettennünk keserűségünkben,
Halálunk óráján ne essünk kétségben!*

Szókincsbeli változtatás:

Szóalakváltozat:

ez:e (1/3), (9/1)

az: a (3/1), (5/1), (5/2), (5/3), (5/4), (6/2), (6/3), (7/2), (9/3), (9/4), (10/1), (10/2)

Szócsere:

neked: higgyed (4/4)

nem:sem (5/1)

az ő: saját (6/2)

Az: És (7/3)

a:e (8/3)

Kiért: Melyért (8/4)

kínokat: gyötrelmet (8/4)

Te: És (11/3)

állatban: szentségben (12/2)

Szóelhagyás:

nagy szégyenbe: szégyenbe (10/3)

Alaktani különbségek:

istennek: Istennél (2/2) – határozórag-csere

fű: fia (2/3)- a névszó birtokos esetben került

vérében: véreből (3/3) – határozórag-csere

Esnek: Essenek (10/3)- a kijelentő módú ige helyett felszólító mód áll.

Szövegmodosítás:

Nem hagy téged szégyenbe: De nem hágy szégyenben (1/4)

istennel meghízol: Istennél gyarapszol (3/2)

Az kik megtagadják az te dicsőséged: Kik dicsőségedet tagadják s nevetik (10/4)

Ne hagyj minket rettegnünk az keserűségben: Ne hagyj elrettennünk keserűségünkben (12/3)

Összegzés:

A dicséretetek szókincsében nagy változás nem történt. A szóalakváltozatnál szinte mindig ugyanazok az elemek fordulnak elő (*az : a, ez : e*). Szócsere minden vizsgált dicséretnél megtalálható. A szócsere oka lehet a szó elavulása, esetleg a ritmikusság miatt van a cserére szükség. Az alaktani, mondattani eltérések nem számottevőek. Szövegcsere és szövegmódosítás is elég gyakran előfordul, de ezek nem változtatták meg a dicséret jelentését, csak módosították azt.

Az elemzett dicséretetek alapján elmondhatjuk, hogy a 16. századi énekek az évszázadok során keveset változtak. A szöveg néhol elavult, a kor nyelvallapotát tükrözi, így a teljes és pontos megértést gátolhatják. Helyesírása viszonylag egységesnek és modernnek mondható, bár Huszár a „cs” hang írásában nem következetes. Előbb egyedül csak „ch”-val, később ezt „cz”-vel változtatva, majd kizárólag csak „cz”-vel írta. Nyelvhasználata a kialakuló irodalmi nyelv felé mutat, de még befolyásolja saját nyelvjárási háttere.

Tanulásként a vizsgálat alapján levonhatjuk, hogy mivel bizonyos fokú változtatások már eddig is voltak, nem kell elzárkóznunk a további változtatásoktól sem, hiszen néhány szöveg még mindig nehezen értelmezhető. Fontos, hogy a gyülekezet, a protestáns hívek értsék a szövegeket, hiszen ők használják azt. A protestáns egyházi szövegek hagyománytisztelők, a ragaszkodás az eredeti szöveghez erős. A dicséretetek ezenkívül nemcsak teológiai szövegek, hanem irodalmi alkotások is, néhány szó, kifejezés a köznyelvbe is bekerült, amiből szintén az következik, hogy nem szívesen változtatnak rajtuk. Ez méginkább az újítások ellen szól. A hagyományokra ettől függetlenül még tekintettel lehetünk, de ahol szükség van rá, a teológiai szempontokat is figyelembe véve tehetünk bizonyos módosításokat, így közelebb kerülhet mind nyelvében, mind mondanivalójában a mai kor emberéhez.

Felhasznált irodalom:

Révész Imre: Egyháztörténelem

Kiadja a Budapesti Református Theológiai Akadémia

Budapest, 1993

Győri L. János: A magyar reformáció irodalmi hagyományai

Kiadja a Református Pedagógiai Intézet

Budapest, 1998

Csomasz Tóth Kálmán: A református gyülekezeti éneklés

A Magyar Református Egyház Kiadása

Budapest, 1950

Csomasz Tóth Kálmán: Dicsérjétek az Urat. Tudnivalók énekeinkről

Református Zsinati Iroda Sajtóosztálya

Budapest, 1971

Sivadóné Cselenyák Dóra: A Szenci – zsoltárok korabeli és ma használt szövegéről

Szakedolgozat

Jan de Waard-Eugene A. Nida: Egyik nyelvről a másikra. Funkcionális ekvivalencia a bibliafordításban. Kiadja a Magyarországi Református Egyház Kálvin János Kiadója.

Budapest, 2002

Dr. Tóth Kálmán: Bibliafordítás-Bibliamagyarázás. Kiadja a Magyarországi Református Egyház Kálvin János Kiadója. Budapest, 1994